

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Crisis in de zending: een ontdekkende spiegel

Bestaat er een crisis in het zendingswerk van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)? De afgelopen maanden kwam dit enkele keren negatief in het nieuws. De EO zond de documentaire 'Missionary, go home' uit over een vastlopend zendelingsechtpaar in Irian. De verhouding met de Congolese kerken vertroebelde dusdanig dat al het werk in dat land moest worden beëindigd. In dit artikel maak ik naar aanleiding daarvan wat opmerkingen.

A.L.Th. de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne	
Crisis in de zending	523
<i>Meditatief</i> - J.B. de Rijke	
Nieuw leven	527
<i>Wandelen met God</i> - J.T. Oldenhuis	
Euthanasie: het goede sterven	528
<i>Achtergronden</i> - P.L. Voorberg	
Zondag een aparte dag?	530
<i>Aan de broederweg</i> - A.L.Th. de Bruijne	
Pijnpunten rond platland	532
<i>Kerk en liturgie</i> - W. van der Schee/J. Smelik	
Leve deputaten Kerkmuziek!	536
... en dood aan de gereformeerde eredienst en de deskundigen....	540
<i>Synode impressies</i> - W. Tiekstra	
Zwolse zaken (3)	544
<i>Uit de kerken</i>	

Congo

Het is best mogelijk om de problemen een beetje te relativiseren. Bijvoorbeeld in Congo hebben de twee predikanten die min of meer de leiding vormen van de kerken daar de zending de deur gewezen toen deze niet wilde voldoen aan hun wensen. Het is de vraag of de kerken als geheel en andere voorgangers daarachter staan. De bekende protestantse predikant Bram Krol legde bijvoorbeeld op Radio 1 uit dat de problemen in Congo voor hem herkenbaar waren. Hij heeft veel ervaring in missionair werk in binnen- en buitenland, ook in Congo. Zijn analyse was onder meer dat er een discrepantie bestaat tussen de principiële en de praktische kerkstructuur van de Gereformeerde kerken in Congo. Principieel wordt de kerk geregeerd door kerkenraden die elkaar vervolgens ontmoeten in synodale vergaderingen. Praktisch vraagt de Congolese overheid om een soort 'bisschoppelijke' structuur met personen die als kerkleiders kunnen optreden. Natuurlijk kunnen daarbij zonden als heerszucht en manipulatie hun kans schoon zien. Maar zelfs als daarvan geen sprake zou zijn, veroorzaakt deze dubbelheid in de kerkregering gemakkelijk problemen.

Irian

Ook wat betreft de documentaire over Irian zijn wel relativeringen mogelijk. Strikt genomen 'bewees' deze niet het fiasco van de Gereformeerde zending daar. Het was een indrukwekkend, triest en (zeker als we de delen die niet uitgezonden zijn erbij betrekken) toch ook hoopgevend relaas van wat een zendelingsgezin heeft moeten meemaken. Veel had te maken met het bijzondere lijden dat hen trof, terwijl zij in een omgeving verkeerden die niet hun thuis was, en temidden van mensen die cultureel heel anders met lijden en dood omgaan dan westerlingen. Soms vroeg ik mij voorzichtig af of iets meer interculturele gevoeligheid de spanning niet had kunnen verminderen, al begrijp ik dat je die in zulke verdrietige omstandigheden moeilijk kunt opbrengen.

Gat in de markt

Zowel in Irian als in Congo speelt bovendien een structureel probleem een rol, dat alle westerse zendingswerk in echt vreemde (en vooral armere) culturen plaagt: het welvaartsverschil en de daaraan gekoppelde verhouding tussen het evangelie en de materiële hulpverlening. In Congo verlangde men een soort blanco financiële cheque om zelf te kunnen bepalen waaraan en hoe men het geld zou uitgeven. In Irian botste de (Nederlandse) overtuiging dat kerken in beginsel zichzelf moeten bedruipen en niet blijvend financieel afhankelijk moeten zijn van hulp uit Nederland op een (Irianese) wens van materiële ondersteuning en vooruitgang. Het feit dat Nederlandse zendings- en ontwikkelingswerkers temidden van de lokale bevolking wonen, maar met een veel hogere levensstandaard, vergroot het probleem. En het feit dat anderen, bijvoorbeeld Moslims of Amerikaanse christenen het materiële gat in de markt dat de Nederlandse kerken bewust laten ontstaan, gretig vullen, maakt het probleem urgent en ook moeilijk oplosbaar.

het is best mogelijk om de huidige problemen wat te relativeren

Deze problematiek valt haast niet te overwinnen. Zelfs wanneer je jezelf als westerse werker vergaand aanpast aan de levensstijl en standaard van de plaatselijke bevolking, blijft het verschil. Krol wees erop dat alleen al de gang van zaken bij ziekte daarvan een bewijs vormt. Wordt iemand uit het betreffende land ziek, dan is de zorg vaak onvoldoende, zeker als de ziekte ernstig is. Overkomt het de westerling, dan kan hij worden overgevoegen naar een plek met goede voorzieningen, zo nodig zelfs terug naar zijn eigen land.

Verschillende media hebben de recente zendingsproblemen gebruikt om duidelijk te maken dat het speciaal met de vrijgemaakte zending mis zou zijn. Maar zo uniek zijn de

moeilijkheden niet. Het is dus best mogelijk om de huidige problemen in de vrijgemaakte zending wat te relativeren.

Les voor vrijgemaakten?

Toch zet het wel aan het denken als mensen geneigd zijn het als een specifiek 'vrijgemaakt' pijnpunt te duiden. Ik hoor daarin ook een reactie op de pretenties die wij als vrijgemaakten kennelijk vaak uitgestraald hebben. Hoe groter die pretenties, des te meer valt een mislukking op en des te harder oordeelt de omgeving. Daarom vind ik dat je bij alle nuchterheid in het analyseren van deze problemen in de zending toch ook een niveau dieper moet afdalen. Wil de HERE ons misschien iets duidelijk maken in deze teleurstellingen binnen het zendingswerk? Als christen moet je ervoor oppassen om altijd direct Gods bedoeling ergens uit te willen aflezen. Veel dingen in je leven blijven een raadsel tot alles nieuw wordt. Maar je moet er wel voor open staan om een les te trekken uit wat je overkomt.

Persoonlijk ben ik geneigd om die les te trekken op het punt van de pretenties. Zending heeft altijd het risico gelopen van een koloniale houding. Wij vatten kolonialisme vaak op als iets dat uitsluitend slechte bedoelingen kan hebben gehad. Westerse landen trokken de wereld over om elders grondstoffen in te slaan en die te verhandelen of voor eigen voordeel te gebruiken. Vaak betaalde men te lage prijzen of annexeerde dan wel overheerste men het gebied waar deze grondstoffen te vinden waren. Terwijl de Westerse landen zich onder andere daardoor verder ontwikkelden, bleef de rest van de wereld in veel opzichten stilstaan. Daarbij veroorzaakte deze Westerse houding vaak nog extra ellende als onrecht (slavenhandel), destabilisatie (geen oog voor bestaande grenzen en verbanden) en groeiende armoede. Tot op vandaag bezoekt God volgens mij aan de wereld de onverzoepte en onopgeloste schuld van dit westerse kolonialisme. De meeste conflicten en brandhaarden in de wereld houden daarmee min of meer verband. Maar kolonialisme heeft altijd ook een positief gezicht gehad. Aan het besef van eigen superioriteit verbonden zich dan oprecht meegevoel en echt gemeende betrokkenheid ten opzichte van andere volken en culturen. Je gunt ook hen het niveau waarop je zelf leeft. Omdat je de ander en zijn cultuur beschouwt als minder, neem je een bevoogdende houding aan. De ander heeft jou nodig. Maar in die houding wil je hem oprecht goed doen. Je wilt de wereld koloniseren met jouw welvaart en geluk, en met jouw godsdienst. Nog steeds spelen media en hulpverlenende instanties in op dit positief gekleurde kolonialisme: lijdende mensen in de Derde wereld worden voorgesteld als 'zielig' om een appèl te doen op dit soort koloniale vrijgevigheid. Ook in de politiek van verschillende westerse landen zie je het (bijvoorbeeld van de Verenigde Staten). De wereld wordt gelukkig

als onze vrijheid en democratie, samen met onze tweedehandse soapseries en afgedankte mobieltjes, overal verspreid raken. Zulk idealisme kan zelfs oorlogen rechtvaardigen.

Kolonialisme

Dit positieve kolonialisme heeft ook de zending vaak parten gespeeld. Daarbij denk ik overigens niet aan de inhoudelijke overtuiging die zendingen dreef. Heel de wereld *heeft* het evangelie nodig. Het Woord *wil* alle volken en culturen 'veroveren' voor Christus. Wie dat gaat relativeren, raakt verzeild in moderne theologie. Maar onwillekeurig werd het evangelie 'westers' gekleurd en gingen westerse christenen zichzelf onmisbaar vinden en dominant gedragen. Dat is allemaal nog steeds niet typisch vrijgemaakt. Maar ik denk dat enkele trekken die wel typisch vrijgemaakt waren dit kolonialisme hebben versterkt en ook verlengd terwijl anderen de problemen daarvan al begonnen in te zien.

Er bestond een neiging om de Nederlandse kerkgeschiedenis (ook uit de 20e eeuw, tot en met de Vrijmaking en verder) én de Nederlandse theologie op wereldschaal onmisbaar te vinden. Zowel in oecumenische contacten als ook in de zending werd daardoor gemakkelijk niet alleen het evangelie maar ook het 'vrijgemaakte' (of breder: het Europees gereformeerde) geëxporteerd. Ook de 'kerkkwestie' werd uit de Nederlandse context zomaar overgeplant naar andere landen. Dat gebeurde met de beste bedoelingen en ook met een begrijpelijke achtergrond. Toch moet je denk ik achteraf zeggen dat daarmee de vrijheid van het evangelie om zich in elke context zelf door te zetten, is beperkt. Bovendien kan zich hiermee gemakkelijk dezelfde idealistische naïviteit verbinden, die je ook bij andere vormen van positief-kolonialisme aantreft. Kijk alleen maar naar de manier waarop Amerika in de oorlog tegen Irak is gestapt. Je bent zo overtuigd dat je iets goeds te brengen hebt, dat je de problemen en risico's bagatelliseert en signalen die aan het denken zouden moeten zetten, over het hoofd ziet.

Onbetaalde rekening

Het trieste is nu dat juist het inzicht in dit risico de problemen mee veroorzaakt. Omdat in Irian oog was ontstaan voor de eigenheid en zelfstandige verantwoordelijkheid van de kerken daar, trok Nederland zich op bepaalde terreinen terug. Principieel terecht! Maar ook dat was weer een besluit waarin vanuit Nederland werd bepaald wat goed is voor Irian, dus onbedoeld nog steeds koloniaal. Bovendien is ook los daarvan het positief koloniale verleden niet ineens ongedaan gemaakt. Het plant zich voort in de bevolkingen van Derde wereldlanden zelf. Zij rekenen inmiddels op deze eenzijdige hulp. Als daar geldingsdrang en hebzucht bijkomen, ontstaat een explosieve situatie. Een onbetaalde

rekening van eeuwen met een specifieke extra last van decennia blijkt nog niet vereffend. Wat mij betreft moeten onze actuele zendingsproblemen ons aan het denken zetten over deze vormen van positief kolonialisme, met een speciale nadruk op de christelijke of zelfs typisch vrijgemaakte extra's daarin. Behalve relativeren, oplossingen zoeken en misschien ergens anders in de wereld met frisse moed opnieuw beginnen, passen daarom ook bescheidenheid en verootmoediging. God heeft ons dus toch niet nodig bij zijn wereldwijde werk...

Cultuurkloof

Een belangrijk inzicht was natuurlijk al veel eerder doorgedrongen. Toch is het goed het in dit verband nog eens te herhalen. Het evangelie kan veel beter verspreid worden door mensen uit een bepaalde cultuur of samenleving zelf dan door ingevlogen mensen van elders, bijvoorbeeld uit Nederland. Dit geldt overigens niet als het culturele of maatschappelijke verschil maar klein is, en al helemaal niet als het gaat om een land dat zelf westers is of sterk gestempeld door de westerse cultuur. Dan maakt de huidige globalisering het juist veel gemakkelijker om ook in andere landen en gebieden werkzaam te zijn. Zoals in alle sectoren en beroepen zullen we dat ook in kerk en theologie in de toekomst waarschijnlijk juist veel meer meemaken. Maar als het welvaartsverschil groot is, en de cultuurkloof gapend, gaat het wel op.

Ik ben geneigd dat ook toe te passen op de modernere vorm van 'zending', namelijk dat Nederlanders in zulke landen gaan werken aan opleidingsinstituten. Als het maar enigszins kan, is het toch beter wanneer locale docenten die taak vervullen, zelfs als ze in bepaalde opzichten veel minder in huis hebben. Regelmatige aanvullende bijscholing en ook toerusting van zulke werkers kan dan alsnog vanuit Nederland plaatsvinden, zonder dat de Nederlandse werker zich blijvend in het andere land vestigt.

Aanpassing

Nu weet ik ook wel dat dit laatste soms toch nodig is. Er bestaat weinig rechtstreekse ouderwetse westerse zending meer, maar nog altijd zijn er voor het evangelie onontsloten gebieden waar alleen via zending van buitenaf gewerkt zou kunnen worden. En waar het gaat om toerusting en vorming bestaan op de wereld veel christelijke gemeenschappen die echt rechtstreeks vanuit andere landen ondersteund moeten worden. Maar misschien moeten we beseffen dat zulk soort zending dan ook grotere offers zal vergen dan we gewend zijn, zeker bij welvaartsverschil en cultuurkloof. Vrij gemakkelijk wijzen we in dit verband op Paulus, die volgens de Bijbel de Joden een Jood, en de Grieken een Griek werd. Toch moeten we

beseffen dat de aanpassing van Paulus op een bepaalde manier minder vergde dan van sommige buitenlandwerkers vandaag. Want Joden en Grieken maakten ondanks hun verschillen wel deel uit van dezelfde hellenistische eenheids-cultuur. De Grieken een Griek worden was daarom lang niet zo ingrijpend als de Indianen een Indiaan, of de Papua's een Papua. Paulus

de wereld heeft ons niet nodig... wij hebben met de hele wereld Christus zo nodig

bedoelt het inderdaad als een algemeen beginsel voor de evangelieverkondiging. Dat merk je als hij het heel radicaal verwoordt: 'voor allen ben ik alles geworden'. Dat beginsel moet overigens niet alleen tot nadenken stemmen als het erom gaat mensen uit verre andere culturen te zoeken. Het zegt ook iets voor de communicatie van het evangelie naar mensen die zich bevinden in sub-culturen binnen onze westerse samenleving. Ter wille van het evangelie is Paulus bereid om alles prijs te geven, als hij daardoor anderen kan bereiken. Willen wij vandaag Gods goede boodschap verder brengen, dan zullen wij Paulus hierin moeten leren navolgen. In Nederland al, maar zeker in totaal andere culturen en omstandigheden.

Woord en daad?

In verband hiermee zou je ook opnieuw moeten nadenken over de koppeling van zending en hulpverlening, woord en daad. Daarvoor zijn goede argumenten aangevoerd. Je kunt iemand die ziek is toch niet alleen bijbels komen brengen en je medicijnen thuis laten! Toch zijn er altijd ook schaduwpunten genoemd. Vaak hebben ze te maken met het feit dat het onbedoeld een koppelverkoop kan worden. In het lokkende konvooi van hulp en ontwikkeling trekt ook het evangelie mee. Zullen mensen dat dan niet aannemen ter wille van die hulp? En wek je zelf niet de indruk dat je die hulp vooral geeft om je boodschap kwijt te kunnen? Ook vanuit de kant van het evangelie zelf kun je er vragen bij stellen. Moet de aanpassing van de werker aan zijn nieuwe omgeving in sommige situaties juist niet betekenen dat je deelt in de armoede in plaats van deze op te heffen vanuit jouw rijkdom? Moeten zending en hulpverlening bij nader inzien wel zo vanzelfsprekend aan elkaar gekoppeld worden?

CV

Werken in het buitenland is vandaag in. Het staat goed op je cv als je 'iets doet voor de Derde Wereld'. Dat lijkt mooi, maar zou in arme landen met een echt andere cultuur wel eens minder positief kunnen zijn dan je denkt. Men ziet steeds meer rijke westerlingen ingevlogen wor-

den. Ze komen allerlei min of meer nuttige dingen doen en delen een klein fragmentje van hun overduidelijke rijkdom met jou. Toch blijven ze zelf heel anders. Ze vergezellen je enkele weken, maanden, soms jaren. Ze hebben geheimzinnige sponsors en worden bij vrijwel alle nood op hun wenken bediend. Na een poosje vertrekken ze weer naar hun verre 'paradijsjes'. Zou dit werk niet juist per definitie vragen om het commitment van een Paulus: 'allen alles geworden'? Is het wel zo goed dat wij termijnen hanteren voor uitzending, die stevast uitlopen op definitieve repatriëring? Rooms-katholieke werkers blijven vaak levenslang. Ze zijn dan vaak ook niet getrouwd en hebben geen kinderen. Is het wel echte aanpassing als westerlingen temidden van de lokale bevolking verblijven in beveiligde wijken, met duurdere huizen, relatieve luxe en een heel andere levensstandaard? Allen alles worden, betekent dat voor sommige gebieden in deze verscheurde wereld niet dat je ter wille van het evangelie ook moet willen delen in het gebrek, de onzekerheid, de gezondheidsrisico's, de vreemde culturele gewoonten, zelfs het levensgevaar? Misschien laat je persoonlijke situatie dat niet toe. Zou je dan niet moeten concluderen dat daar dus niet je roeping ligt? Misschien wel, maar wil je zulke offers niet opbrengen? Moet je dan wel gaan?

Christus

Die laatste situatie zou overigens niet alleen iets zeggen over werkers zelf. Het laat ons gezamenlijke probleem zien als westerse christenen. Wij zijn zo aan onze cultuur en levensstandaard gewend dat we die maar moeilijk zouden kunnen prijsgeven om alleen het evangelie van Christus over te houden. Als we ons meer zouden onthouden, zowel materieel als immaterieel, van alles wat onze westerse cultuur ons te bieden heeft, zouden we zoveel meer kunnen doen voor en bijdragen aan de zaak van Christus in deze wereld. We zouden bovendien iets van de ongelijkheid in de wereld vergoeden en meer acute nood kunnen lenigen. We zouden ook meer zorgzaamheid uitstralen voor een uitgebuite schepping. Maar we doen het vaak maar mondjesmaat. Zelfs als je jezelf hiervan bewust bent en erdoor geraakt weet, (ik spreek voor mezelf) moet je tot je beschaming erkennen dat het in de praktijk van je levensstijl maar moeizaam van de grond komt.

Is het een wonder dat christenen uit de Derde Wereld de Westerse landen als zendingsgebied beschouwen? Is het vreemd dat voorgangers uit andere werelddelen vandaag ons komen instrueren en vormen? Wij leren een les. De wereld heeft ons niet nodig, ons westerlingen niet, ons vrijgemaakten niet. Wij hebben met de hele wereld Christus zo nodig.

Dr. Ad de Bruijne is docent aan de Theologische Universiteit te Kampen en eindredacteur van dit blad.

Nieuw leven

De doop... is een vraag aan God om een zuiver geweten.

1Ptr. 3:21b

J.B. de Rijke ■

Een van mijn kinderen achter in de auto beweerde vroeger wel eens dat ik door rood reed. IJverig deed ik dan een poging duidelijk te maken dat het verkeerslicht nog op oranje stond toen ik het passeerde en dat het pas tegen de tijd dat mijn kind er in diezelfde auto langs kwam op rood was gesprongen. Een verhaal dat ik zelfs niet probeer te gaan vertellen wanneer ik die onverbiddelijke flitslichten langs de kant van de weg zie staan. En nog minder nu de overheid probeert goed gedrag, mijn goed gedrag, te prikkelen door de boetes met 20% te verhogen. Ja, het lukt de overheid redelijk goed op dit punt om mij te stimuleren dat ik het betere uit mijzelf haal. Lukt dat de Here God ook bij mij?

Als Petrus over het nieuwe leven schrijft, brengt hij de doop ter sprake. Gods cadeau aan mensen om hen te laten leven uit de kracht van Christus' opstanding. Een nieuw leven. Dat is al het eerste verschil met wat bijv. de overheid probeert. God zoekt niet het betere in mijzelf door een systeem van beloningen en bestraffingen. Want hoeveel goeds is dat. Hoeveel blijft er over zonder die beloningen en bestraffingen? De groeiende vraag om herinvoering van de doodstraf is het levende bewijs dat in mensen en in de samenleving van de mensen weinig tot geen goeds steekt. Wij kunnen niet met onszelf en de andere mensen leven. God bood en biedt ons de verlossing in zijn Zoon. Een nieuw leven. En daarin speelt de doop een centrale rol. Een leven na de zondvloed in plaats van een leven van 'na mij de zondvloed', maakt Petrus duidelijk.

Maar die doop is niet een soort pilletje waardoor ik anders word. God heeft mij door de doop een vraag in de mond gelegd. De vraag om een goed geweten. De vraag om nu ook uit kracht van de doop te leven. Nieuw. De Here God doet er dus alles aan het goede dat Hij mij heeft gegeven ook te activeren.

Maar ik merk: dat moet mij wel steeds weer gezegd worden. Straffen en beloningen willen mij nog wel eens meer prikkelen tot gewetensvol leven dan dat ik ervaar dat Gods doop dat doet. Daarom ben ik blij met erediensden waarin er wordt gedoopt. Ik word zichtbaar herinnerd aan de vaste grond onder de voeten. Een leven na de zondvloed. En leven waarin ik niet afhankelijk ben van het goeds dat in mensen steekt. Want daardoor beleven we nu juist elke dag weer nieuwe, dus dezelfde oude, ellende. Maar hoezeer me dat aangrijpt, het overspoelt me niet. Ik heb een leven met uitzicht. Uitzicht op Christus die aan Gods rechterhand zit. Die bezig is alles nieuw te maken. Hij legt mij zo een nieuw lied in de mond. En een gebed om een nieuw, goed geweten.

Helpt U mij het cadeau van de doop helemaal te beleven? Ik vraag U gewetensvol om een goed geweten. In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

Ds. Jan Bert de Rijke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan den IJssel.

Eu-thanasie: het goede sterven

wandelen met God

We hebben de opstanding van Jezus weer voorbij zien komen, we hebben het verslag van de gebeurtenissen van die dag gelezen. De preken daarover zijn weer gehouden. We hebben er onze liederen bij gezongen. Geweldige liederen, grote woorden. Weten we soms wel wat we allemaal zingen?

J.T. Oldenhuis ■

Grote woorden

Een kleine bloemlezing van citaten: Christus draagt de doden naar de dag, draagt ons Gode tegemoet; Engelenmond brengt het bericht dat de droefheid doet verdwijnen; Wil voor satans macht niet beven; Nieuwe tijden vangen aan; Nu vangt het nieuwe leven aan, nu jaagt de dood geen angst meer aan; Nu gij de grafstem van de nacht voorgoed tot zwijgen hebt gebracht; Nu is de dood herroepen; Niets heb ik te vrezen in leven en in dood; Nu is de dood gestorven, de duisternis gezwicht; Ja, dit lichaam zal genezen van de dood om nieuw te wezen in Gods heerlijkheid gedeeld; En wij geven ons verloren, uit verlies wordt winst geboren, want het loon in onze nood is de troost van Christus' dood; In het stralend hemels licht zullen wij de Heer ontmoeten.

En dat zijn alleen nog maar zinnen uit de liederen van ons eigen *Gereformeerde kerkboek*. maar er is nog veel meer. Het begint al in de Psalmen en het gaat door in vele gezangen ook ná de paastijd: Ik weet bij u mijn toekomst eeuwig zeker; Ja, zelfs mijn vlees zal veilig wonen; U zult mij leiden door uw raad en dan hiertoe door u bereid, opnemen in uw heerlijkheid; O, zaligheid niet af te meten; nooit kan 't geloof te veel verwachten. Het is echt eindeloos. En het galmt onze kerken uit. De organisten doen hun best, en ze zwepen de gemeentezang soms net zo op, als de combo's het nog gemakkelijker (maar helemaal niet beter overigens) kunnen doen. Wat een geweldige woorden gebruiken we toch. Het doordringt heel onze liedcultuur. *Het zijn de grote woorden van onze verwachtingen*. Heel ons spreken en preken rondom Pasen worden er door bepaald. Paulus heeft terecht geschreven, dat, als de zekerheid van de opstanding wegvalt, je wel kunt ophouden te preken en de kerk dus wel kunt sluiten. Deze geweldige boodschap moet ons meenemen op de golven van de hooggestemde verwachtingen waaraan wij het einde niet kunnen zien of bedenken. De slotakkoorden van de apostolische geloofsbelijdenis kunnen alleen maar aangeslagen worden dank zij Pasen. *Pasen is het hart van de liturgie en de kern van de boodschap*. Het is de zekerheid van het eeuwige leven die ons tot deze grote woorden brengt. En soms bekruipt me het gevoel, dat we al die

grote woorden zo vaak gebruiken, dat we nauwelijks meer weten wat we zingen en zeggen. Als je iets heel vaak voorbij hoort komen, kan het wonder eruit verdampen.

Het was en is een wonder

Een wonder was het en is het gebleven en moet het blijven. Als de verwondering daarover wegvalt, wordt het pas-munt of een sprookje. Over pasmunt verbaast niemand zich omdat het zo gewoon is. En in sprookjes wordt alles nu eenmaal geloofd, omdat het toch niet waar is. Maar het was onvoorstelbaar wat er toen gebeurde en het enige dat ik er van begrijp, is dat ze het niet begrepen hebben. Een leeg graf. Een jongeman in het wit, die daar rustig in een nis van het graf zat en woorden sprak, waar je van achterover valt: gewone woorden, die het eeuwige leven tot inhoud hadden. Jullie zoeken Jezus van Nazareth? Ja, precies die: die mens die zo met die naam en achternaam bekend stond en die het vergaan is zoals alle mensen die ooit geboren zijn en ooit geboren worden, is vergaan en zal vergaan. Dood. Achter een steen. In een graf. Hem zoeken was eigenlijk al te veel gezegd, want zoeken suggereert, dat ze er rekening mee hielden, dat hij ook nog wel ergens anders kon zijn. Een dode zoek je niet. Je weet waar hij te vinden is. Altijd. Zij hoorden het meest wonderlijke wonder in de meest simpele bewoordingen: hij is hier niet meer. Kijk maar. Daar heeft hij gelegen. Hij is opgewekt. Als er nou nog eens was gezegd, dat hij ergens anders was neergelegd, dan zouden ze niet zo geschrokken zijn. Maar nu: *opgewekt*. Dat is een woord, waarin even veel is samengebald als in het laatste woord dat Jezus zelf gesproken heeft: *volbracht*. Het laatste woord van hem zelf en het eerste woord over hem daarna sluiten op elkaar als de helften van een ring. *Opgewekt: daar móet je wel van schrikken*. Dat kun je niet bevatten. We hebben vaak gehoord, dat die vrouwen toch wel beter hadden kunnen weten, omdat Jezus het al herhaaldelijk had aangekondigd. En dat ze er dus op voorbereid hadden kunnen zijn. Maar naar de mate waarin wij hun hun reactie kwalijk nemen, verplatten we het wonder. Alsof het maar iets gewoons is geweest. Of een sprookje waarin iedereen alles gelooft, omdat het wel duidelijk is dat het niet waar kan zijn. Hun reactie is een bewijs voor de echtheid van

de opstanding. En zo werden die vrouwen getuigen, de allereerste getuigen. Die positie hebben ze niet hoeven delen met niemand! *Of vrouwen ook een hoge positie kunnen innemen*, en of ze ook ingezet worden voor de allerbelangrijkste mededeling die ooit is verstrekt. Ze werden maar niet met een boodschap op stap gestuurd. Ze werden tot de hoge positie verheven van de allereerste getuigen. Hun ontreddering had voor de discipelen een argument moeten zijn om hen te geloven. Die hebben nota bene zelf de eerste getuigen niet geloofd. Terwijl de woorden over het gaan naar Galilea ook nog fungeerden als een ingebouwd waarheidsmerk: was dat niet iets dat alleen maar tegen hen was gezegd door Jezus, vlak voor zijn gevangenneming in de Olijventuin? *Als getuigen niet geloofd worden, houdt het op*. Dat zal je altijd als ongeloof en halsstarrigheid verweten worden. Ze zouden het nog vaak meemaken. Ze zouden het zelf ondervinden, dat hun getuigenis weggeveegd zou worden, afgedaan als te gek voor woorden op het tempelplein van Jeruzalem, op de markt van Antiochië, op de Areopagus in Athene, in de straten van welke stad dan ook. Het zegt iets van het wonder, *het ongeloofelijke wonder*: de dood overwonnen.

De vijand dood

Mensen worden neergelegd in deze wereld, als ratten worden ze afgemaakt. Al de eeuwen door. In de handen van de machten zijn mensen kanonnenvoer geworden. Napoleon maalde niet om een miljoen. En Hitler vergaste vijf miljoen Joden en alleen al de laatste grote oorlogen hebben een veelvoud daarvan aan mensenlevens geëist. En ergens in de Bijbel staat zomaar een zin tussen de zinnen die God zelf gesproken heeft: dat hij de dood oproept, in al zijn verschrikkingen, de dood met zijn kwellingen, met zijn engel, met al de verscheurende kracht die de dood in zich draagt. Kom maar op en ga maar je gang, zaai de pest maar om je heen, breng je verderf maar tot gelding, waar zijn je kwellingen, kom er maar mee, ik heb geen medelijden meer, kom maar op en maai ze neer, leg ze om met al de verschrikkingen die je in reserve hebt. Het zijn de voor mijn gevoel haast meest aangrijpende woorden die je in de Bijbel tegenkomt. *God in zijn woede*. Het oordeel over hen die alles wat God heeft laten zien en laten zeggen, weggoien. Ik kan het nauwelijks een plaats geven. Ik word er bang van. Een stroom van bloed, een zee van bederf, walgelijk en vreselijk. Dat is de dood. Het pure bederf. Daar kun je niet meer mooi over praten. Daar kun je alleen maar bang van worden. De dood is rood. De dood is zwart. De dood is groot. De dood is hard. En als de dood werkelijk soms een wapen is in de hand van God om te straffen, dan is dat helemaal vreselijk. En wij hebben allemaal moeite met de dood. De dood die ons allen treft. De afbraak, de ondergang, de pijn. Er is niemand die daar niet tegen op ziet. En er is niemand die de dood vrolijk tegemoet gaat. En als het bericht komt van een ongeneselijke ziekte dan knakt de kracht en

breekt de weerstand. Dat moeten we niet constateren van anderen. *Dat moeten we erkennen van ons zelf*.

Nu is de dood gestorven

En toen kwam Jezus. Hij is opgewekt. *Eén woord is het, waarin alles staat*. Eén simpel woord, dat de basis is van alle grote woorden die de kerk de eeuwen lang daarna heeft uitgesproken en uitgezongen. En het citaat uit Hosea met al zijn verschrikking wordt door Paulus omgezet in een roep waaruit de overwinning spreekt: dood waar is je engel, dood waar is je overwinning? Het is toch wel heel bijzonder dat het woord uit Hosea 13 in 1 Kor. 15 wordt geciteerd. Hoe is het mogelijk dat dat *angstaanjagende* citaat van Hosea kan terugkomen in een *lied van vervoering* over het leven dat aan het licht is gebracht! Dank zij het wonder van de opstanding van Jezus Christus is de verschrikking eruit weggehaald. De overwinning op de dood, het eeuwige leven dat aan het licht gebracht is, *de opstanding van Jezus: hoe gaan wij daarmee om?* Niet maar op die ene dag in het kerkelijk jaar die wij daar speciaal voor hebben gereserveerd. Maar in ons denken over de dood? Over onze eigen dood? Gaat die ene dag in het kerkelijk jaar voorbij met grote woorden of *oefenen wij er ons in*, dat de dood nu gestorven is en het sterven een doorgang is naar het eeuwige leven? Want zo staat het al eeuwen in onze belijdenis. En we citeren die mooie zin: wie niet sterft, eer hij sterft, die sterft wanneer hij sterft. Maar oefenen wij ons ook in de euthanasie, het goede sterven? Dominees en stukjeschrijvers kunnen soms van die vragen stellen waarmee ze zaken bij zich zelf vandaan naar de hoorders en de lezers schuiven. Zij zullen daar toch eerst zelf een antwoord op moeten geven en leven.

De opstanding is voorbij gegaan. Voor de zoveelste keer. En we hebben gepreikt en onze liederen gezongen: *nu is de dood gestorven*. En al die grote woorden en grootse akkoorden hebben weer geklonken. Ze komen rechtstreeks uit de Bijbel: wie gelooft, heeft eeuwig leven, is overgezet in het rijk van de Zoon, is mee opgestaan met hem, samen met hem opgewekt en heeft een plaats gekregen in de hemelse gewesten, de geringe last van nu brengt eeuwige luister, enz. enz. De grote woorden moeten we laten fungeren in het kleine leven van elke dag. *Wandelen met God, dat is geloven in de opstanding*, je verwonderen over het wonder, je oefenen in de overdenking van de dood die nu gestorven is en opstaan in een nieuw leven.

Wij zijn immers gestorven en ons leven ligt met Christus verborgen in God. Onbegrijpelijk.

Ds. Jan Oldenhuis is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

Zondag een aparte dag?

In een drietal artikelen reageerde ds. M. van Veelen op (vooral) de *Handreiking Zondag HEERlijke dag*, zoals die vanuit de Generale Synode van Amersfoort 2005 de kerken ingezonden is. Hij is stellig van mening dat die *Handreiking* (en mijn artikel daarover) de kerken niet verder brengt maar het gesprek slechts frustrereert. De *Handreiking* is niet meer dan een gemiste kans, werkt in feite met een gesloten Bijbel, staat vol met suggestieve en onheldere formuleringen en zet een stap terug naar het oude verbond. Mijn artikel doet het al niet veel beter: het scheidt verwarring en werkt met versluierende formuleringen. Het zal duidelijk zijn dat deze benadering niet tot een voortgaand gesprek uitnodigt. Als collega Van Veelen naast dit alles niet zulke zinnige dingen had gezegd, was dit artikel zeker niet geschreven.

P.L. Voorberg ■

Nog een heilige dag?

In zijn derde artikel komt Van Veelen met een schema over heilig en onheilig waar alles op gebaseerd is. Niet alleen op dit schema, maar vooral op de conclusie die hij uit het scheuren van het voorhangsel op de Goede vrijdag trekt: dat impliceerde de opheffing van het onderscheid tussen de vijf terreinen (ban, onrein, gewoon rein, heilig, allerheiligst). In verbinding met Zacharia 14:20, 21 leidt dit tot de conclusie dat de scheiding tussen de vijf terreinen is opgeheven en er sindsdien niet meer dan twee terreinen zijn: die van het heilige en het zondige. Deze complete nivellering sluit momenten voor gebed en samenkomsten niet uit, maar dat zijn geen 'heilige momenten in de overigens onheilige zee van het leven'. Tot slot nog dit citaat: het NT kent geen werkverbod, want het gewone werk van de gelovige is priesterwerk geworden. Het NT kent geen aparte heilige dag meer. *Alles* wat God geschapen heeft, is geheiligt.

Zinnig

In het artikel van Van Veelen ontwaarde ik zinnige dingen. Vooral het schema van de vijfdeling van het oudtestamentische leven is het overdenken waard. Tegelijk stuit zijn visie van de algehele nivellering van het leven bij mij op bezwaren. Hij heeft deze bezwaren zien aankomen. En heeft in de eerste twee artikelen zijn best gedaan alle argumenten voor een aparte heilige dag in de bedeling van het NT van tafel

te vegen. Het feit dat ik ze toch weer (kort) ga noemen, geeft wel aan dat hij mij niet overtuigd heeft.

- a. het feit dat heel het leven heilig is, sluit het bestaan van een aparte heilige dag niet uit. Op welke grond valt te verdedigen dat alle verschil tussen heilig en allerheiligst is opgeheven? Het verschil tussen ban en onrein is ook *niet* opgeheven. Er is nog een apart terrein van zonde-en-dood naast dat van de hel. Daarom kan er nog een verschil bestaan tussen het heilige leven van iedere dag en een aparte dag voor de Heer, een HEERlijke dag. Er zijn genoeg termen aanwezig die daarvoor pleiten.
- b. het is niet te ontkennen dat de eerste dag van de week in het NT een status aparte krijgt. In ons boekje *Zondag HEERlijke dag* (Barneveld, 2004) worden daarvoor genoeg argumenten aangedragen uit Gods Woord, zoals die ook in de kerkgeschiedenis een rol hebben gespeeld. Deze argumenten zijn daar na te lezen. Van Veelen gaat daar nagenoeg langs heen, hij weerlegt ze niet, dus staan ze nog.
- c. veel hangt af van de exegese van Openbaring 1:10. Op dat punt blijven we het oneens. De exegese-Van-Veelen kennen we inmiddels (koppeling aan de 'dag van de Here' uit het OT). Die is m.i. voldoende weerlegd in ons boekje en bijv. in de commentaar van dr. H.v.d. Kamp op Openbaring.
- d. Markus 2:28 leert ons Christus kennen als 'Heer van de sabbat'. In mijn artikel heb ik

(voor de goede verstaander) verwezen naar de zinsnede uit artikel 27 van de NGB dat Christus een Koning is die niet zonder onderdanen kan zijn. Zo bezien geeft Markus 2:28 een argument ten gunste van een blijvende sabbat. Nu wijst Van Veelen erop dat 'Heer zijn' vrijheid insluit, zelfs om die dag af te schaffen. Op zichzelf een terechte redenering. In de context van Markus 2:28 echter niet aannemelijk. Christus presenteert Zich daar als méér dan Mozes. Mozes gaf de decaloog. Christus staat boven hem en bepaalt Zijn eigen invulling van de sabbat. Daar gaat het dus om. Eventuele afschaffing van die dag is niet aan de orde. We zien een Christus die Zijn Naam verbindt aan die dag. Dat pleit tegen afschaffing.

- e. een argument dat ook nog een rol speelt is het *blijvende* van de decaloog. Dat bestrijdt Van Veelen niet, maar voor hem is de vraag wat je onder sabbat als rustdag moet verstaan. Dat lijkt me niet zo ingewikkeld. Net zozeer als het vijfde gebod eerbied van kinderen voor ouders blijft eisen, zo blijft het vierde gebod spreken over een *aparte dag*, apart ten opzichte van de andere dagen van de week, waarop gewerkt moet worden. Het werkverbod blijft net zo zeer overeind als het eren van de ouders. Hoe dat in het NT concreet moet worden ingevuld, is een andere zaak (de verguisde *Handreiking* doet daar een aantal suggesties over).

Komen we verder?

Van Veelen meent dat we met de *Handreiking* niet verder gekomen zijn. Integendeel. Wel geeft hij aan dat de *Handreiking* beoogd heeft tegengestelde lijnen naar elkaar toe te buigen ('kool en geit sparen' heet dat, een 'GGD-constructie die niets oplevert', toe maar). Hij heeft in ieder geval wel iets geproefd van de onderlig-

gende intentie van de *Handreiking*: te laten zien dat de eeuwenoude tegenstellingen (waarover gesproken werd door de Generale Synode van Zuidhorn bij de instelling van het deputaatschap 'vierde gebod en zondag') te overbruggen zijn, althans te laten zien dat de tegenstellingen echt niet zo stringent waren. Ten diepste verbindt voor en tegenstanders veel. Daarvoor was een analyse en inventarisatie van de discussies over sabbat en zondag naar de mening van de GS niet nodig. Het stond Van Veelen vrij daarvoor een bezwaarschrift in te dienen bij de GS van Amersfoort 2005. Zijn kritiek komt nu wel een beetje laat. Geen analyse en inventarisatie dus, wel exegese! Daarin zochten de kerken hun kracht: uitleg van Gods Woord, toegespitst op de 21^e eeuw. Van Veelen moet niet gaan beweren dat er aan de *Handreiking* geen exegetische grondslag ligt. Dat riekt naar onwelwillendheid. De *Handreiking* is een **handreiking**, een serie korte handvatten waarin in soepele formuleringen handvatten geboden worden aan onze broeders en zusters. Het eigenlijke werk er achter is gepubliceerd in het rapport van Deputaten 'vierde gebod en zondag' (zelfs in boekvorm), zoals Van Veelen heel goed weet. Analyseren van het draagvlak van de bezwaren was ook niet nodig omdat de synodetafel van Zuidhorn daarmee overladen was (je kunt het aantal bezwaarschriften minimaliseren à la Van Veelen, het lijkt mij beter om ook adhesie-betuygers serieus te nemen, niet iedereen kan een bezwaarschrift concipiëren). Komen we verder? Dat moeten de lezers beoordelen en die gaan er hopelijk mee aan het werk. Dat wilde ik bevorderen in mijn artikel ter promotie van de *Handreiking*. In zijn kritiek denk ik dat Van Veelen daar ook aan bijgedragen heeft: het zinnige van zijn artikelen.

Dr. Paul Voorberg is predikant van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord.

lied van de week

Voor zondag 27 april a.s. is er geen liedbespreking. Lied 228 uit het *Liedboek*: 'Ten hemel opgevaren is' is besproken geweest in *De Reformatie*, jaargang 74, nr. 31. Zie daarvoor www.dereformatie.nl, >archief->naar het nieuwe register

uit de kerken

Helpman - beroep aangenomen : G. Timmermans te Gorinchem/Sliedrecht

Pijnpunten rond platland

aan de broederweg

Bedoelt de Bijbel echt en voluit geschiedenis te schrijven? Onder meer rond die vraag schreef ik in 2002 enkele bijdragen in het boek *Woord op Schrift*. Daarover ontstond commotie in onze kerken, die tot op vandaag voortduurt. In 2007 publiceerde ik een artikel over dezelfde materie in het boek *Omhoog kijken in platland* (redactie Cees Dekker, René van Woudenberg, Gijsbert van den Brink; uitgever Ten Have). Van verschillende kanten zijn mij daarover kritische vragen gesteld. Aanvankelijk kregen de vragenstellers persoonlijk antwoord. Maar telkens weer druppelen er vragen binnen, vaak rond dezelfde punten. Daarom lijkt het me beter om ze in een artikel publiek te beantwoorden.

A.L.Th. de Bruijne ■

Bijbelse geschiedenis

Mijn bijdrage in de bundel *Platland* draagt de titel 'Bijbelse geschiedenis'. Ik val gelijk maar met de deur in huis met de belangrijkste kwestie. De volgende passage uit dat artikel roept bij meer dan één lezer vragen op (pag. 123v).

“De geschetste benadering van bijbelse geschiedenis staat of valt met de mogelijkheid om het genre geschiedschrijving te herkennen en af te grenzen van andere genres. Het herkennen van genres is echter een gecompliceerde onderneming. In ieder geval lijkt het belangrijk om daarbij van het geheel naar het deel te gaan. De claim van het gehele bijbelboek waarin een passage staat, neemt een sleutelpositie in. Blijkt de claim van het geheel historiografisch, dan moeten wij daarvan ook uitgaan bij alle delen van het boek. Alleen als er in of rond een passage aanleiding bestaat voor een niet-historische strekking, valt deze te overwegen. Niet altijd voert deze werkwijze tot vanzelfsprekende conclusies. Waar bijvoorbeeld bij de boeken Koningen geen twijfel kan bestaan, ligt het bij het boek Genesis minder eenvoudig. Enerzijds is Genesis opgebouwd met een structuur die duidelijk een historische pretentie inhoudt. Anderzijds is geopperd dat zich binnen dit geheel ook andere genres zouden bevinden dan dat van het historische verhaal. Genesis bestaat grotendeels uit afzonderlijke verhaalcycli rond personen, waarbij vooral de vertelling over Jozef is opgebouwd met één lange spanningsboog en plot en daarin kenmerken van een novelle vertoont. Bovendien worden vooral in het begin van het boek lange historische perioden met een enkele schets getypeerd. Van de boeken Daniël, Job en Jona geldt enerzijds dat het Nieuwe Testament deze beschouwt als weergave van geschiedenis. Anderzijds vertonen de boeken zelf kenmerken die een andere kant op zouden kunnen wijzen. Aan het boek Daniël raakten later legendarische elementen verbonden, die

vervolgens buiten de canon zijn geplaatst. De structuur van Job is sterk literair, terwijl de bekering van Ninevé die in het boek Jona prominent is, historisch moeilijk geplaatst kan worden. Vragen die hier rijzen, betreffen bijvoorbeeld de mate waarin Christus zelf zich kan hebben aangepast aan gangbare opvattingen in zijn tijd. Is het denkbaar dat Hij bijvoorbeeld Jona als historisch tekent omdat zijn tijdgenoten dat nu eenmaal zo zagen, of is zo'n aanname niet passend? Juist wie de historische intentie van de bijbelse geschiedschrijving willen hooghouden, moeten zich verder bezinnen op de methodische vraag hoe de claim van een heel bijbelboek en die van onderdelen daarbinnen kunnen worden herkend.”

Vragen

Dat deze passage vragen oproept, kan ik (inmiddels) goed begrijpen. Ik formuleer heel kort en laat daarbij de nodige denkstappen weg. Daardoor kan de indruk ontstaan dat ik niet zeker ben of Jozef echt bestaan heeft en of de boeken Daniël, Job en Jona vertellen wat ooit werkelijk gebeurd is. Het spijt me dat deze passage daartoe aanleiding kan geven. Graag leg ik uit dat daar niet het punt ligt dat ik wil maken.

Om dat te onderstrepen, stel ik eerst helder voorop hoe ik zelf tegen de genoemde passages aankijk. Ik beschouw Jozef als één van Jakobs zonen, die na lijden en vervolging werkelijk onderkoning in Egypte mocht worden om Gods volk van de hongerdood te redden. Daniël zie ik als echte historische figuur die een hoog ambt bekleedde aan het hof van wereldleiders. Van Jona geloof ik én dat hij drie dagen in de vis verbleef én dat hij in Ninevé een bekering mocht bewerken. En wat betreft Job ga ik ervan uit dat hem werkelijk de ellende én de zegen zijn overkomen die het boek beschrijft. Ik heb het nooit anders gezien en vind tot op vandaag geen reden om mijn visie te wijzigen.

Echt Jona

Hoe kom ik tot deze overtuigingen? In de eerste plaats passen ze bij de eerste indrukken die de teksten zelf op ons maken. Wie Genesis, Daniël, Jona en in mindere mate Job leest, krijgt als vanzelf het idee dat er zaken verteld willen worden die ook werkelijk gebeurd zijn. Die eerste indruk is erg belangrijk. Tegelijk is daarmee niet alles gezegd. Als je voor het eerst leest dat bepaalde psalmen 'van David' zijn, denk je ook direct dat hij dus de dichter was. Tot je te horen krijgt dat die uitdrukking ook anders vertaald kan worden, namelijk als 'uit de bundel van David'. Dan hoeft David niet altijd persoonlijk de dichter te zijn geweest. Dat geeft vervolgens wel een oplossing bij sommige psalmen die uit een andere tijd dan die van David lijken te stammen. Je eerste indruk bij het lezen van de bijbeltekst kan dus gecorrigeerd worden. Daar moet je ook voor open staan. Daarover straks meer.

Maar ik heb nog een tweede reden om ervan uit te gaan dat de Bijbel rond de genoemde personen echte geschiedenis vertelt. Alle vier komen ze in het Nieuwe Testament voor. En bij alle vier behandelt het Nieuwe Testament ze als echte figuren uit de geschiedenis van Israël. Dat bevestigt mijn eerste indruk bij het lezen. Ik zie daarom persoonlijk geen reden om aan te nemen dat de Bijbel deze vier personen en hun lotgevallen niet als historisch aan ons bedoelt te presenteren. In de bovenstaande passage uit *Platland* kun je mijn persoonlijke insteek ook nog wel proeven. Ik heb het namelijk over 'wie de historische intentie van de bijbelse geschiedschrijving willen hooghouden'. Daarmee bedoel ik echt ook mijzelf en denk ik ook aan de genoemde bijbelboeken!

Verantwoorden

Waarom dan toch die passage? Wil ik daarmee de historiciteit alsnog problematiseren? Het gaat mij om iets anders. Ik vind het belangrijk dat orthodoxe bijbeluitleggers, als ze de historische intentie van de bijbelse geschiedschrijving benadrukken, daarbij niet om de vragen heenlopen. Als bijbeluitlegger ben je volgens mij verplicht om niet alleen op grond van algemene uitgangspunten, eerste indruk of grote lijnen die historiciteit te benadrukken. Je moet ook proberen om echt in te gaan op mogelijke bedenkingen en problemen rond de historiciteit van verschillende passages. Vaak zijn zulke bedenkingen door anderen opgeworpen. Soms stuit je er zelf op, bij nadere analyse van de bijbeltekst. Aan het slot van mijn bijdrage betoog ik dat we daar als gelovigen niet wakker van hoeven te liggen. Bijbelgebruik is gelukkig veel breder dan verstandelijk uitleggen en problemen kloppend proberen te krijgen. Maar op het bescheiden plekje dat een bijbelwetenschapper in het geheel van de christelijke omgang met de Schrift inneemt, is het wel zijn taak om ook daarmee bezig te zijn. En ook al

hoeven niet alle christenen zich daar persoonlijk het hoofd over te breken, toch is het goed en bemoedigend om te weten dat de bijbeluitleggers onder hen die verantwoordelijkheid oppakken. Dat kan ons allemaal bemoedigen. Het is echt niet zo dat christenen maar moeten geloven tegen beter weten in. Het geloof in de betrouwbaarheid van de Bijbel is niet bang om zich ook met argumenten en voor het forum van de wetenschap te verantwoorden.

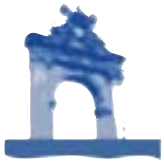
Bij die houding hoort ook een soort openheid. Je neemt serieus wat anderen naar voren brengen, of wat je zelf waarneemt in en rond de bijbeltekst. Je bent niet bang om dingen te ontdekken die je nog niet wist. Wel ben je erop bedacht dat de duivel ons probeert te verleiden. Maar je vertrouwen op Christus en je houvast in Gods woord geven je de moed om zaken echt open tegemoet te treden. Hierom gaat het mij als ik ervoor pleit om als bijbeluitlegger vragen bij het historische karakter van bijbelse passages serieus en rustig onder ogen te zien.

Geloof en wetenschap

Dat accent past ook in het boek *Platland*. Dat gaat namelijk over de verhouding tussen geloof en wetenschap. Veel christelijke wetenschapsmensen uit verschillende vakgebieden schrijven daarover. De strekking van het hele boek is dat christenen niet bang hoeven te zijn voor wetenschap en zich ook niet door de wetenschap in de verdediging moeten laten dringen. Je kunt vrijmoedig en fier tegelijk orthodox christen zijn en open staan voor de resultaten van wetenschap. Die boodschap past in onze tijd, waarin het christelijke geloof ook maatschappelijk weer wat uit zijn schulp kruipt. Publiek wil het boek er rekenschap van geven hoe christenwetenschappers kunnen omgaan met de spanning tussen geloof en wetenschap. Dat is bedoeld als een verantwoording naar buiten én als een bemoediging naar binnen, onder meer voor aankomende christenwetenschappers.

Ook in mijn hoofdstuk over bijbelse geschiedenis gaat het daarom. Het is niet bedoeld om over allerlei kwesties even snel een mening te ventileren. Zo lezen sommigen het kennelijk. Daardoor zoeken ze soms vermeende opvattingen van mij in passages waar ik alleen maar de problematiek in kaart breng. Naast mijn eigen korthed van schrijven speelt dat denk ik ook wel enigszins een rol bij de onrust die bovenstaande passage oproept. Ik tref het ook aan als br. Capellen op de website 'eeninwaarheid.nl' de indruk wekt dat ik allerlei onoplosbare problemen zie bij de bijbeltekst en vind dat daarvoor hoognodig een nieuwe oplossingsroute gezocht moet worden. Hij merkt dan op dat de problemen die ik noem niet nieuw zijn. Gelukkig maar, zou ik zeggen! Ik beschrijf immers niet mijn eigen problemen met de bijbeltekst maar geef enkele voorbeelden van de spanningen die in de loop van de tijd gevoeld zijn en van de manier waarop daarmee is omgegaan.

In dat verband doe ik een voorstel voor een aanvullend accent dat helpen kan om vrijmoedig op te komen voor de bijbelse geschiedschrijving.

Kloppend maken

Kort samengevat gaat het om het volgende. Wie bij het lezen van de Bijbel logisch-wetenschappelijk nadenkt, krijgt soms het idee dat er tussen verschillende bijbel passages onderling spanning bestaat. Klopt de ene tekst wel met wat de andere zegt? Bovendien leveren sommige wetenschappen resultaten op die niet lijken te passen bij de Bijbel. In de afgelopen eeuwen hebben orthodoxe bijbeluitleggers zulke vragen vaak serieus genomen en een oplossing gezocht. Ik zie daarbij globaal twee strategieën. De ene probeert het kloppend te krijgen. De andere zegt: let vooral op de strekking van een bijbelgedeelte en staar je niet blind op details waar het bij dat gedeelte helemaal niet om begonnen is. Kloppend maken kan bijvoorbeeld door alternatieve wetenschappelijke theorieën. Dat is regelmatig gebeurd met archeologisch materiaal. Terwijl de ene wetenschapper het zo interpreteert dat het niet klopt met de Bijbel, stelt de ander een theorie voor die geen spanning oplevert. Kloppend maken kan ook door een andere uitleg van de bijbeltekst. De toegenomen kennis van het Jodendom uit de nieuwtestamentische tijd heeft bijvoorbeeld gestimuleerd tot een andere exegese van Paulus' spreken over de wet en tot een andere kijk op Farizeeërs. Letten op de strekking van een passage zie je bijvoorbeeld bij het zogenaamde bijbelse wereldbeeld. Als je in het tweede gebod afvliegt op de woorden 'boven, op en onder de aarde' en er een probleem van maakt dat de Bijbel de kosmos anders ziet dan de wetenschap, ben je bezig met een meekomend detail waar het in het gebod helemaal niet om draait. Dat gaat om beeldendienst met schepselen.

Geschiedenis vertellen

In mijn bijdrage waardeer ik deze twee bestaande strategieën. Ze helpen om veel schijnbare problemen op te lossen. Tegelijk waarschuw ik ervoor dat je niet moet suggereren dat je alles opgelost hebt. Pretendeer je dat, dan ga je gemakkelijk geforceerd te werk of verklaar je zaken tot marginaal die wel degelijk bij de inhoud van de bijbeltekst horen. Toch is het aantal echt onoplosbare problemen zo beperkt dat je daar als gelovige bijbelwetenschapper en christen niet van ondersteboven hoeft te raken.

Behalve de twee klassieke strategieën wijs ik ook op een recentere ontwikkeling. Ook die kan niet alles oplossen, maar helpt wel een stukje verder. Bovendien is zij nuttig om de strekking van een bijbelgedeelte in beeld te krijgen. Die derde manier houdt in dat je nagaat op welke manier bijbelschrijvers in hun

tijd gewoon waren om geschiedenis te vertellen. Geschiedschrijving was een bestaand literatuurggenre in de oudoosterse wereld. Allerlei aanwijzingen maken duidelijk dat de bijbelschrijvers van dat genre gebruik maakten. Daarin steekt niets vreemds. De dichters van de psalmen maken ook gebruik van de manieren waarop mensen destijds gedichten schreven. Er is bijvoorbeeld gewezen op het feit dat er in geschiedschrijving sprake kan zijn van retorische overdrijving. "Alle inwoners werden gedood", lezen we, maar even later blijken er toch een paar over. Zo'n uitdrukking moet je dus niet getalsmatig exact opvatten. Het gaat erom te onderstrepen dat de vijand vernietigend verslagen werd. Er is voorgesteld om dit soort kennis in rekening te brengen bij de archeologische vragen rond het boek Jozua.

Jozef

De genoemde passage uit mijn bijdrage waarover problemen rezen, staat in het kader van deze derde strategie. Om die te kunnen toepassen, moet je immers wel het goede genre kunnen herkennen. Waar bedoelt de Bijbel poëzie te geven en waar proza? Wanneer is een vertelling historisch bedoeld en wanneer is het een gelijkenis of beeldverhaal? Soms is dat gemakkelijk. Maar we weten allemaal dat sommige passages in de ene bijbelvertaling als poëzie zijn afgedrukt en in de andere als proza. Soms ligt het kennelijk ingewikkelder. Maak je dan niet van de vragen af, maar ga er als bijbeluitlegger eerlijk doorheen. Neem de geschiedenis van Jozef. Mijn eerste indruk is: dit is echt gebeurd. Bovendien bevestigt het Nieuwe Testament mij daarin (Heb. 11). Maar nu zijn er mensen die beweren dat de verhalen over Jozef binnen het geheel van Genesis een ander genre hebben. Ze lijken volgens hen op 'novellen', die destijds zouden hebben bestaan. Mijn punt is dan: houd het niet bij je eerste indruk, trek je ook niet terug op het Nieuwe Testament alleen, maar onderzoek zo'n punt ook inhoudelijk en ga erop in. Dat ben je als orthodoxe bijbeluitlegger verplicht, juist als je jezelf sterk maakt met het feit dat geschiedschrijving een bestaand genre was.

Daniël

Denk ook aan het boek Daniël. Je eerste indruk is: het gaat hier om echte geschiedenis. Het Nieuwe Testament onderstreept dat (Openbaring), hoewel Daniël's naam nergens genoemd wordt. Tegelijk hoort het boek niet bij de historische boeken in het Oude Testament maar bij de profeten. Je kunt het dus niet net zo automatisch historisch opvatten als bijvoorbeeld Koningen. Bovendien hoort Daniël ook bij de apocriefe boeken, in een uitgebreide vorm. Er zijn allerlei passages aan toegevoegd, die niet bij voorbaat als betrouwbaar kunnen gelden. Sommigen beweren dat het canonieke boek Daniël soms wat lijkt op die apocriefe passages

en zetten vraagtekens bij de historische bedoeling ervan. Ook hierbij zeg ik: erken als orthodoxe bijbeluitlegger dat je ook inhoudelijk moet nadenken over het genre van een boek als Daniël en ga met argumenten in op wat naar voren is gebracht.

Ook Jona behoort tot de profeten en vertoont dus niet automatisch het genre geschiedschrijving. Toch is de eerste indruk van het boek wel historisch, terwijl het Nieuwe Testament dat krachtig onderstreept (Mat. 12). Een historisch probleem dat is opgeworpen betreft de bekering van Ninevé. Hoe kan de massabekering van zo'n wereldstad in de buitenbijbelse geschiedschrijving ontbreken? Ook hiervan vind ik: juist als je Jona historisch opvat, mag je zo'n vraag niet laten liggen.

Aanpassing?

In dat verband maak ik ook opmerkingen over Christus' beroep op Jona (zie het citaat aan het begin van dit artikel). Juist die opmerkingen roepen voor sommigen de meeste vragen op. Ze komen voort uit een discussie die ik ooit over de historiciteit van Jona voerde. In die discussie beriep ik mij op Christus' woorden over Jona. Wanneer Jezus zelf Jona als historisch beschouwde en de bekering van Ninevé noemt, dan is toch de kous af? Het antwoord dat ik kreeg, zette mij aan het denken.

Mijn gesprekspartner herinnerde mij aan onze eigen gereformeerde openbaringsleer. Met Calvin belijden we dat God zich in zijn openbaring heeft aangepast aan ons menselijke verstand. Hij zegt de dingen vaak zo dat mensen het in hun eigen tijd en met hun eigen mogelijkheden kunnen plaatsen. Zoals een vader die met zijn kleine kinderen praat, en daarvoor op zijn hurken gaat zitten. God laat in zijn openbaring allerlei gebrekkige kennis die de mensen destijds hadden, gewoon bestaan. Mensen dachten nog dat de aarde plat was en dat je vanaf elke plek op aarde de zon en de wolken kon zien. Ze misten veel medische en psychiatrische kennis. Ze hanteerden lijfstraffen die wij wreed vinden en vonden slavernij min of meer normaal. De relatie tussen man en vrouw was niet alleen een liefdesband maar ook een bezitsrelatie. In zijn openbaring corrigeert de HERE dat vaak niet. Hij kwam met zijn woord binnen in dat bestaande kader. Kan zoiets ook het geval zijn geweest rond het genre van bijbelboeken, opperde mijn gesprekspartner. Kan Christus bijvoorbeeld een psalm toeschrijven aan David, omdat dit in zijn tijd nu eenmaal zo gezien werd, terwijl wij vandaag concluderen dat de psalm na Davids tijd ontstond en behoorde tot de bundel van David? Kan Hij zich hebben aangepast aan de gedachte dat Mozes de rechtstreekse auteur is van de eerste vijf bijbelboeken, terwijl wij daarin ook andere handen aantreffen? En kan Christus zich zo ook hebben aangepast bij de gangbare opvatting over het genre van Jona?

Ministaatje

Met mijn opmerking in *Platland* bedoel ik alleen maar dat wij ook deze diepe achterliggende vragen serieus moeten beantwoorden als we nadenken over het genre van Jona, juist omdat ze in verband gebracht worden met een stukje gereformeerde openbaringsleer. Ik bedoel niet te zeggen dat ik hier zelf wel iets in zie. Integendeel: in een eerdere versie van mijn artikel, die ik van de redactie moest bekorten, zette ik ertegenover wat voor mijzelf problematisch blijft bij deze aanname. Past deze veronderstelling bij de woorden over Jona wel bij wie de Here Jezus is?

Voor de helderheid ga ik er nu nog iets dieper op in. Ik zou zo'n goddelijke aanpassing aan de menselijke kennishorizon kunnen overwegen in de genoemde gevallen van Jezus' spreken over David of over Mozes. Want daarbij gaat het om meekomende details uit zijn woorden. Maar dat is bij Christus' verwerking van het boek Jona anders. Jona's verblijf in de vis staat parallel aan Jezus' eigen dood. Jona's verschijning in Ninevé wordt model voor de boodschap van Jezus' opstanding. En de mannen van Ninevé zouden een rol kunnen spelen bij het laatste oordeel. Met andere woorden: Christus verwerkt de inhoud van het boek Jona diepgaand in de structuur van werkelijke gebeurtenissen uit zijn eigen reddingswerk. Zou Hij zich daarbij aanpassen aan het beperkte begrip van zijn tijdgenoten, dan zou de overtuigingskracht van zijn eigen werk daardoor overschaduwd worden.

Bovendien zie ik geen reden voor de veronderstelling dat wij vandaag beter doorhebben wat het genre van Jona is dan mensen uit Jezus' tijd. Waar het gaat om medische kennis of het beeld van de kosmos ligt een moderne kennisvoorsprong voor de hand, maar bij een boek als Jona stonden zij juist veel dichterbij dan wij. Maar waarom blijft de bekering van Ninevé buiten de Bijbel dan ongenoemd? Ik ben onvoldoende deskundig om die vraag volledig te beantwoorden. Maar minstens twee verklaringen lijken mij het overwegen waard. Misschien vonden de Assyrische geschiedschrijvers het niet bepaald flatterend dat hun wereldstad moest buigen voor een vreemde God uit een ministaatje. Misschien ook viel het hen niet zo op temidden van al het religieuze gedoe in de wereld van toen. Of de bekering kan minder massaal, minder diep en minder langdurig zijn geweest dan je als bijbellezer onwillekeurig denkt. Juist de Bijbel zou het dan vertellen met een eigen perspectief. Zij laat vanuit de kennis van God het wonderlijke ervan zien en legt daarop alle nadruk. Zelfs in een ondiepe bekering triomfeert God. Zelfs een halve bekering kan voor Hem genoeg zijn om een wereldstad te sparen en zijn eigen profeet en volk te beschamen.

Volgende week nog enkele andere vragen die bij mijn artikel zijn gesteld.

Dr. Ad de Bruijne is docent aan de Theologische Universiteit te Kampen en eindredacteur van dit blad.

Leve deputaten Kerkmuziek!

kerk en liturgie

Het viel te verwachten dat de voorstellen van Deputaten Kerkmuziek om liederen uit de verzameling *Opwekking en Psalmen voor Nu* in de vrijheid van de kerken te laten niet in goede aarde zouden vallen bij de nodige mensen uit de hoek van de klassieke kerkmuziek. Het is ook een soort vloeken in de liturgische kerk, zeker in de liturgische kerk die sinds jaar en dag gemonopoliseerd wordt door de hymnologen en liturgiewetenschappers. En dat laatste is precies wat me nogal hindert in de artikelen van Jan Smelik over 'Deputaten Kerkmuziek en het opwekkingslied'.

W. van der Schee ■

De centrale stelling van de artikelen lijkt me dat het vraagstuk van de plaats van het opwekkingslied in de eredienst in hoge mate een *liturgisch* vraagstuk is. Je kunt dat lezen als een waarheid als een koe. Tenslotte is alles wat wel-

deze mensen hadden elders al lang ontdekt dat er heel wat meer te zingen was

overwogen in een eredienst gebeurt een liturgisch vraagstuk. Maar in feite betekent zo'n opmerking vooral dat iedereen zich heeft te verantwoorden tegenover het beleid dat gevoerd is door een groep liturgische deskundigen. Natuurlijk kan die groep zich beroepen op synodale uitspraken over kerkliederen en criteria daarvoor, maar ja, die uitspraken zijn gedaan op hun voorspraak en aangeven - hoe anders? Synodes hebben nu eenmaal niet van zelf enige liturgische competentie. Het lijkt erop dat Deputaten Kerkmuziek in hun rapport aan de huidige generale synode deze liturgische beweging eens fris doorbroken hebben. Daar zit, voor zover ik kan zien, een hoop praktische kerkelijke wijsheid in. Die verdient een betere ontvangst dan ze nu in *De Reformatie* heeft gekregen.

Twee dingen

Het komt mij voor dat het momenteel eerder tijd is dat juist de groep liturgische en kerkmuzikale deskundigen zichzelf eens bezint over wat er in de kerken gebeurt - en over wat er op breder liturgisch terrein aan de hand is. Dat

zijn twee dingen. Ik probeer ze even wat uit te werken.

Als je vanuit de grotere, internationaal opererende liturgische ontwikkelingen naar onze kerken kijkt, zie je dat we eigenlijk nogal een aparte geschiedenis doormaken met elkaar. Eerst hebben we lange jaren afstand gehouden van allerlei liturgische discussies en ontwikkelingen (denk aan de oordelen over bijvoorbeeld het *Liedboek voor de Kerken* in de jaren zeventig en tachtig). Terwijl om ons heen de liturgische schatten van de oude kerk en de hoog-liturgische tradities werden herontdekt en ingezet voor vernieuwing van de erediensten, gebeurde er in onze kerken niets. Pas vanaf halverwege de jaren negentig kwam er onder ons een liturgisch project op gang, vooral getrokken door de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek. In feite werd zo'n twintig jaar later geprobeerd allerlei uit die brede liturgische beweging van de 'traditional worship' alsnog te introduceren in de kerken. Je kunt zelfs wel over langer dan twintig jaar spreken, omdat de Nederlandse Liturgische Beweging (geworteld in wat nu de PKN is) al veel ouder was.

Het meeste van wat er vervolgens gebeurde laat zich het eenvoudigst begrijpen vanuit de constatering dat deze inhaalslag tenminste twintig jaar te laat kwam en zich nauwelijks publiek inhoudelijk confronteerde met de oudere voorlichting in onze kerken. Een deel van de kerken en gemeenteleden vond het dus allemaal maar verval en de vrijzinnigheid achterna gaan. Dit deel ging luidruchtig dwarsliggen. Een ander deel van de kerken en gemeenteleden was helemaal niet meer geïnteresseerd in wat ervaren werd als oubollige liederen en deftige, afstandelijke formuleringen. Deze mensen hadden elders al lang ontdekt dat je ook nog heel

anders eredienst kon houden en dat er heel wat meer te zingen was. Het grootste deel van de kerken en gemeenteleden maakte het allemaal niet veel uit wat er in de eredienst gebeurde, zolang er maar geen ruzie over gemaakt werd. Toen dat toch gebeurde, was het niet anders dan te verwachten dat generale synodes zoveel mogelijk de boel bij elkaar gingen houden. In feite is rond de eeuwwisseling al het hele liturgische project dat begon met het rapport van studiedeputaten Eredienst uit 1995 getorpedeerd. Wat ervan overgebleven is, is een veel vagere landelijke focus op de traditioneel gereformeerde eredienst en op de klassieke kerkelijke liedcultuur.

Rond het kerklied betekent dit veel aandacht voor het *Liedboek voor de Kerken* en voor liederen (uit eigen kring) die daarbij aansluiten. Het nieuwe kerkboek beweegt zich vrijwel helemaal in deze lijn - en dat lijkt ook zo te blijven. Van serieuze ondersteuning van eigentijdse liederen in andere muzikale genres dan het klassieke kerklied is tot nu toe geen sprake. Wel is het hoog ingezette liederenproject teruggebracht tot een bundel en een lijst waarin ook voor elk wat wils wordt opgenomen. Die poging wordt elke synode weer ingehaald door de werkelijkheid. Je kunt de vraag stellen of het überhaupt nog zin heeft zo'n bundel uit te geven. Eerder lijkt het nuchter tijd om de gedachte van landelijke controle op wat er in de kerk gezongen wordt helemaal op te geven. We leven niet meer in een tijd waarin zoiets kan, alleen al vanwege de eindeloze stroom aan nieuwe liederen, niet alleen uit de hoek van het opwekkingslied, maar in het algemeen. Dat deputaten Kerkmuziek hier enige feeling voor lijken te ontwikkelen, lijkt me in hen te prijzen. Rond de orden van dienst blijven de orden die zijn vrijgegeven varianten op de aloude gereformeerde orden van dienst. Die hebben allemaal dezelfde boodschap, dat namelijk de ontmoeting met God altijd de structuur van ellende, verlossing en dankbaarheid moet hebben. Bovendien zijn ze niet bepaald liturgisch en stimuleren ze geen vernieuwing of invulling vanuit eigentijdse vormen. De oriëntatie is historisch, binnen de grenzen van de gereformeerde traditie tenminste. De orde die verder terug wilde, en die logisch volgde uit het grondwerk van het rapport van 1995, de zg. ordinariumliturgie, is op achtereenvolgende synodes afgevoerd. De veranderingen die inmiddels breed in de gemeenten zijn doorgevoerd zijn volstrekt cosmetisch (gezongen amens, wat schuiven met de wet, delen uit het eerste gebed lichten in een schuldbelijdenis en genadeverkondiging, e.d.). Op verreweg de meeste plaatsen is de gang van zaken in een eredienst al lang weer even voorspelbaar en eenvormig als vóór 1995. Wat je eigenlijk kunt doen en kunt zeggen met een orde van dienst blijft onder gereformeerden onbekend. Een zelfde patroon is te zien rond de liturgische formulieren - het derde onderdeel van het

liturgische project. Er is de laatste jaren flink geïnvesteerd in het moderniseren van oude en het schrijven van nieuwe teksten die bij gebeurtenissen in de kerk gelezen worden. Maar de basale vraag krijgt geen ruimte, of het genre van onderwijzend formulier in een eredienst nog wel draagvlak in de gemeenten heeft. In diensten die toegankelijk willen zijn voor bezoekers merk je dat de teksten niet

de veranderingen die inmiddels breed in de gemeenten zijn doorgevoerd zijn volstrekt cosmetisch

communiceren met niet-christenen (en ook steeds minder met gemeenteleden). De toon is paternalistisch; herhaaldelijk wordt een reeks betwistbare keuzes toch stellig geponeerd. Binnen de gang van een eredienst vormen de formulieren een dood punt dat eigenlijk vermeden zou moeten worden. Waar behoefte aan is (bijvoorbeeld vormen die zich tot het rituele deel beperken, zoals bij het avondmaal tot de strikte viering) wordt niet aangeboden. Je kunt erop wachten dat ook dit onderdeel van het project zal blijken te laat gekomen te zijn, en dat kerken om uitstekende redenen hun eigen weg zullen zoeken in dezen.

Alles bij elkaar zitten we met een door de kerkelijke werkelijkheid ingehaald en wat mij betreft ook onderuit gehaald project, dat alleen daarom al dwingt tot nadenken over alternatieven. Het lijkt mij bij een dergelijke track-record zinnig dat onze liturgen zich eens over hun eigen bijdragen bezinnen.

Breder liturgisch terrein

Dat lijkt me des te meer vanwege de uitgesproken eenzijdigheid in de bijdragen vanuit liturgische hoek tot nu toe. Het grote oriëntatiepunt is en blijft de klassieke liturgische en kerkmuzikale traditie zoals die na de herontdekking van wat er in de oude kerk en de hoog-kerkelijke liturgieën aan materiaal voor de erediensten ligt vorm heeft gekregen ('traditional worship'). Kwaliteit van teksten wordt ingevuld vanuit talig geavanceerde (grotendeels, maar niet alleen poëtische) teksten. Kwaliteit van muziek is sterk gericht op de klassieke muziek, al dan niet in eigentijdse vorm. De discussie over andere vormen van eredienst en andere muzikale invulling wordt zoveel mogelijk gekanaliseerd langs de suggestieve en stereotype dilemma's van gereformeerd of kerkelijk versus evangelisch. Of dat ook maar in de verte vruchtbaar en zinnig is, komt niet aan de orde. Wat het meest opvalt, is het in onze kring totaal afwezig zijn van enige inhoudelijke discussie over de grote internationale liturgische ontwikkeling van de zg. 'contemporary worship'. Vanaf de jaren negentig zie je op allerlei plaatsen en in allerlei tradities over heel de wereld

weerstand ontstaan tegen de 'traditional worship' (zoals die in onze kerken nu juist vanaf die tijd geïntroduceerd werd). De klassieke liturgische traditie werd in toenemende mate ervaren als elitair, rationeel, afstandelijk en hoog-kerkelijk. Gedreven door het verlangen mensen te bereiken waar ze zijn, inclusief hun muziek en hun taal, volgt 'contemporary worship' de ontwikkelingen in de populaire (muziek-)cultuur zo direct mogelijk. Liederen en vormen moesten daarbij aansluiten en helpen bij een direct en persoonlijk contact met

je kunt, als je wilt, vanuit Opwekking ook een eigentijdse ordinarium-liturgie bouwen...

mensen. Alles wat riekt naar ritueel of ambtelijk gezag stond dit persoonlijke maar in de weg en werd dus uit de liturgie geschrapt en uit het kerkgebouw verwijderd (kansels en dergelijke). In de meest extreme vormen werden erediensten multimediale 'events' zoals we die buiten de kerken al veel langer kennen.

De eerste jaren van extremen en experimenten zijn inmiddels lang voorbij. Al vanaf eind jaren negentig vraagt 'contemporary worship' erom gewoon serieus genomen te worden als een ontwikkeling binnen de liturgiek. Dat doe je in ieder geval niet wanneer je elementen uit 'contemporary worship' systematisch probeert weg te zetten als 'evangelisch' of 'niet-liturgisch'. Het grote motief achter 'contemporary worship' is dat van de (missionaire) relevantie van de erediensten: verstaanbaar en aansprekend zijn. Dat motief is niet bepaald voorbehouden aan (in Nederlandse zin) evangelische kerken en groepen. Hetzelfde geldt voor een ander groot motief, namelijk de wens om in een (muzikale) stijl die dicht bij je leven staat zo direct mogelijk de levende God te vereren, inclusief lichamelijke uitingen van eerbied.

Dat er op hoog liturgisch niveau erediensten te houden zijn in deze eigentijdse lijn wordt op allerlei manieren aangetoond, bijvoorbeeld vanuit het *Calvin Institute of Christian Worship* in Grand Rapids.² In ieder geval is de discussie daar ver verheven boven het scherm met thematische eenzijdigheid, taalkundig inferieure kwaliteit en muzikaal simplisme, dat bovendien nogal eenzijdig wordt gericht op het opwekkingslied. Deputaten Kerkmuziek lijken in ieder geval in de gaten te hebben dat ook ons kerkboek nog wel eens gescreend mag worden op predikanten-sinterklaasrijm, Da Costa-bombast, draaiorgel-melodieën en andere vormen van slechte smaak. De verzameling *Opwekking* mag in Nederland vooral als een evangelische bundel opgezet zijn, het is wel een bredere verzameling, inclusief bijvoorbeeld allerlei liederen die aansluiten bij de Anglicaanse liturgische traditie. Je kunt, als je wilt, vanuit *Opwekking* ook een eigentijdse ordinarium-liturgie bouwen...

Vraag uit de gemeente

Juist voor deskundigen op liturgisch terrein vind ik deze eenzijdigheid en dit gebrek aan confrontatie met de feitelijke liturgische ontwikkelingen verwijtbaar. Dat in de kerken zelf de zaken gewoon gaan zoals ze gaan en dat voor de meeste mensen het criterium voor een geslaagde eredienst niet veel verder reikt dan of het ze persoonlijk aanspreekt en of 'het werkt', is logisch. Van de meeste mensen kun je niet meer verwachten. Maar wie zich op allerlei liturgische deskundigheid beroept, moet toch eens een keer gewoon huiswerk gaan doen. Ik zou zeggen: welkom in de werkelijkheid, niet alleen van de kerken, waar nogal wat meer speelt dan door de klassiek-liturgische beugel kan, maar ook in de werkelijkheid van een serieuze liturgische beweging van 'contemporary worship'. Het zou me een lief ding waard zijn als ik ook eens iets had aan wat er aan rapporten en publicaties uit onze liturgische hoek verschijnt. Het rapport van Deputaten Kerkmuziek is me een wolkje 'als eens mans hand'. Nu de rest nog. Want ik moet wel serieus bezig met vormen van 'contemporary worship'. Mijn gemeente vraagt er om.

En niet alleen mijn gemeente. Wie eens rustig in de kerken rondkijkt, ziet mensen met de voeten stemmen. En wat er tot nu toe op liturgisch gebied gebeurt, stimuleert zonder meer dat die voeten naar buiten onze kerken leiden. We zijn al zeker sinds de synode van Zuidhorn bezig buitenproportioneel veel aandacht te besteden aan een kleine groep mensen die helemaal geen veranderingen wil. Meer hoogliturgische invloeden houden deze mensen er zeker niet bij, maar versterken wel de omvangrijke uittocht naar Nederlands Gereformeerde en bepaalde Christelijke Gereformeerde kerken en de grote wereld aan evangelische groepen. Dat er inmiddels een veelvoud (met een factor zoveel) van het aantal mensen dat hersteld gereformeerd geworden is de kerken verlaten hebben aan de andere kant, lijkt tot nu toe op kerkelijke vergaderingen weinig indruk te maken. Dat het veelal jongeren en actieve ouderen zijn al evenmin.

Ik geloof sowieso al niet dat het veel zin heeft om tegenover deputaten Kerkmuziek nog eens uit te pakken over criteria, kwaliteit en niveau in de erediensten, maar ik raak het gevoel maar niet kwijt dat dit bij deze gemeenteleden alleen maar de conclusie versterkt dat ze op de meeste plaatsen niet bij een gereformeerde kerk moeten zijn. Niet vanwege de gang van zaken in onze erediensten op zich. Wel omdat die voor zeer velen een zoveelste voorbeeld is van dat wat er in de kerk gebeurt niet 'eigen' is, niet over jou gaat, maar in een traditioneel keurslijf zit gepakt dat met jou 'vreemde' argumenten wordt verdedigd.

Feest van het nieuwe leven

Een dergelijk besef van urgentie is trouwens niet alleen tegenover concrete mensen op zijn plaats. Ook inhoudelijk theologisch-liturgisch hebben we als gereformeerde traditie veel minder om trots op te zijn dan we waar willen hebben. Het lijkt er meer op dat zo ongeveer alle zwakke plekken van onze traditie in de eredienst bij elkaar komen. Als er iets is wat een doorsnee gereformeerde eredienst niet is, is het wat een echte eredienst wil zijn: een feest van de grote kerk met haar God in Christus door zijn Geest. Je viert er het nieuwe leven in dat je elke dag mag leiden. Maar de categorie van de viering, van het feest, ontbreekt systematisch in de gereformeerde liturgische bezinning. Het moet gaan over het *gedenken* van Gods grote daden, maar niet over het *viert* ervan. En dat merk je in de praktijk. Deputaten Kerkmuziek lijken dat door te hebben. Maar het gaat hier echt niet alleen over wat liederen uit *Opwekking*, *Psalmen voor Nu* of niet. Dit raakt het geheel van de diensten. Wat ik daarvan meemaak, is maar met zeer grote moeite enigszins feestelijk in een voor gewone mensen begrijpelijke zin van het woord.

Dat hangt natuurlijk niet alleen met liturgische zaken samen. De uitbundige verering van de levende God is in feite zo ongeveer het eerste bijbelse kenmerk van de ware kerk. In de gereformeerde kerkleer komt het niet voor (evenmin als het vijfde kenmerk van het diaconaat trouwens, en dat zegt ook wat). Dat de zondag de grote feestdag van de kerk is, en juist zo de kleur van de zondagse erediensten wil bepalen, wordt zwaar overwoekerd door allerlei ideeën over sabbat en rustdag. Een eenzijdige vorm van gebodsethiek wordt in de hand gewerkt door de eindeloze lezing van de tien geboden. Maar ook meer liturgisch is het geen vetpot. Dat het Nieuwe Testament over het uitbundig bezingen van God niet bepaald karig is, wordt weggedrukt door allerlei oudtestamentische bepalingen (een gebod van David en zo) die zonder enige nieuwtestamentische ondersteuning worden ingezet om bepaalde kwaliteitseisen te onderbouwen. We hebben moeite met vrijwel iedere vorm van werkelijke viering van het avondmaal (nu maar even afgezien van het vreemde gegeven dat vrijwel iedere gereformeerde een dienst met avondmaal ervaart als een dienst met een extra, terwijl iedere dienst zonder avondmaal incompleet is). En dit is nog de korte lijst. Het schiet allemaal niet op. Geen wonder dat mensen consequenties trekken.

Echt gesprek

Het lijkt me intussen tijd dit allemaal eens te schrijven. Niet al te genuanceerd ook. Er is inmiddels weer een synode. We kunnen het ons niet permitteren nog weer eens voor drie jaar de boel de boel te laten. Dan is het weer voor een paar duizend mensen te laat. Dat Deputaten

Kerkmuziek daar nu oog voor lijken te hebben, verdient een betere reactie dan ik nu in *De Reformatie* lees. Kritiek vanuit liturgische hoek zal wat mij betreft in ieder geval heel wat duidelijker moeten spreken vanuit een besef van eigen tekort schieten en vanuit kennis van zaken van wat er in de liturgische werkelijkheid speelt. Dan kunnen we tenminste eens een echt gesprek voeren over hoe we in de praktijk van de zondagse erediensten goed om kunnen gaan met de overvloed aan liederen, vormen en muzikale mogelijkheden van vandaag de dag. Tot die tijd kunnen we het prima doen met de voorstellen van deputaten Kerkmuziek. We doen het al jaren zo in Amsterdam-ZW. Het doet goed daar ook eens landelijk steun voor te krijgen. Leve deputaten Kerkmuziek!

Ds. Wim van der Scree is predikant van de Tituskapel, de Gereformeerde Kerk te Amsterdam-ZW.

Voor een uitvoerige en genuanceerde bespreking van 'contemporary worship', zie Cornelius Plantinga Jr. & Sue A. Rozeboom, *Discerning the Spirits. A Guide to Thinking about Christian Worship Today*, Grand Rapids (William B. Eerdmans) 2003.

Een sterke poging om boven de dilemma's in de Angelsaksische wereld uit te komen, is te vinden in Thomas G. Long, *Beyond the Worship Wars. Building Vital and Faithful Worship*,

Bethesda (The Alban Institute) 2001. In Nederland heeft Kees van Setten een dergelijke poging gedaan in zijn artikel 'De Geest zingt alle talen' in het *Bulletin voor Charismatische Theologie* 57,13-27 (2006).

Voor een overzicht van de laatste ontwikkelingen op liturgisch gebied, zie Marcel Barnard, *Liturgie voorbij de Liturgische Beweging. Over 'Praise and Worship', Thomasvieringen, kerkdiensten in migrantenkerken en ritualiteit op het internet*, Zoetermeer (Meinema) 2006.

De traditioneel gereformeerde positie wordt verwoord door Jan Smelik, *Gods lof op de lippen. Aspecten van liturgie en kerkmuziek*, Zoetermeer (Boekencentrum) 2005 en voor de muziek door Dirk Zwart, *Kogels in de kerk en andere beschouwingen over (kerk)muziek*, Kampen (Kok) 2006.

Voor wie meer internationaal wil kijken, zie Michael Horton, *A Better Way. Rediscovering the Drama of God-Centered Worship*, Grand Rapids (Baker Books) 2002 (uitvoerig) of Nicholas Wolterstorff, 'The Reformed Liturgy' en 'Worship and Justice', in Donald K. McKim (ed.), *Major Themes in the Reformed Tradition*, Grand Rapids (William B. Eerdmans) 1992, 273-304 en 311-317 (kernachtig).

Noten:

1. *De Reformatie* 83 (2007v) 22,368-371, 23,385-388 (8 en 15 maart 2008).
2. Dit instituut is onderdeel van Calvin Theological Seminary en biedt online erg veel materiaal en in boekvorm diverse zeer sterke publicaties (zie www.calvin.edu/worship/ doorklikken naar resources).

...en dood aan de gereformeerde eredienst en de deskundigen...

kerk en liturgie

Reactie op het artikel van Wim van der Schee

Volgens Wim van der Schee zitten we in een diepe liturgische crisis doordat gediscussieerd wordt over en vanuit de klassieke liturgie ('traditional worship'), terwijl voor de meeste kerkangers het criterium voor een geslaagde eredienst niet veel verder reikt dan of het ze persoonlijk aanspreekt, of 'het werkt'. Er is volgens hem dringende behoefte aan een radicale koerswijziging richting de 'contemporary worship', een type samenkomst die zo dicht mogelijk aansluit bij de moderne, populaire cultuur. Zo kan zijns inziens het best tegemoet gekomen worden aan behoeften en wensen van kerkangers.

J. Smelik ■

Voor de crisis wijst hij twee zondebokken aan. Allereerst de schrale gereformeerde liturgische traditie; het zou lijken alsof ongeveer alle zwakke plekken van onze traditie in de eredienst bij elkaar komen. De tweede zondebok vormen de deskundigen van wie een dramatisch beeld geschetst wordt: eerst kwam hun actie om de (hoog)liturgische beweging te implementeren in de kerken twintig jaar te laat. Dat proces is mislukt en nu houden ze andere, wenselijke ontwikkelingen tegen. Daarbij roepen ze wel iedereen ter verantwoording, waarbij ze zich beroepen op uitspraken en afspraken waartoe zij synoden - liturgisch incompetent als die zijn - wisten te verleiden. Die deskundigen laten ook wereldwijde discussies links liggen en hebben geen kennis van zaken van wat er in de liturgische werkelijkheid op het grondvlak van de kerken speelt. Het zal niemand verbazen dat Van der Schee naar mijn oordeel de rol van de deskundigen overschat en bovendien ook geen recht doet aan hun inbreng in het liturgisch bezinningsproces. Ik zal dat hieronder uitwerken, waarbij ik tegelijk ook op de schuld van de andere zondebok zal reageren.

1. Overeenkomsten

Om te beginnen wil ik verwijzen naar mijn recente artikelen in het tijdschrift *EREdienst* (december 2007 en februari 2008), die Van

der Schee mogelijk zullen verbazen, want daarin ondersteun ik zijn stelling dat de recente liturgische veranderingen niet meer dan cosmetisch zijn. Ik betoog daar dat er ten onrechte geen visievorming meer plaatsvindt t.a.v. basale vraagstukken die voor de actuele liturgische situatie van belang zijn (zie verder hieronder).

Ik deel niet Van der Schee's oordeel dat de gereformeerde eredienst, de gereformeerde orden van dienst '*niet liturgisch*' (sic!) zouden zijn en geen invulling en vernieuwing vanuit eigentijdse vormen zouden stimuleren. Dat de gereformeerde kerken veel mogelijkheden (terecht of onterecht) ongebruikt laten, is een andere punt.

Nog een overeenkomst: ik deel de kritiek op de onmogelijkheid om het avondmaal zonder didactisch formulier te kunnen vieren. Van der Schee's kritiek op formulieren an sich zouden ze storende elementen zijn die de gang uit de liturgie halen, onderschrijf ik niet. Maar wel zijn visie dat je ook avondmaal kunt vieren zonder didactisch formulier. Dat de kerken die mogelijkheid niet hebben, kun je onmogelijk aan deskundigen verwijten. Integendeel zelfs. Zij hebben juist de ordinariumliturgie bepleit mede omdat die liturgie volop mogelijkheden biedt op velerlei wijzen (zelfs met composities uit de lichte muziek, met opwekkingsliederen, zoals ik jarengeleden al schreef) het avondmaal

zonder didactisch formulier te vieren. Het zijn toch de kerken zelf en niet de deskundigen die verantwoordelijk zijn dat deze mogelijkheid niet bestaat.

Als deputaat Eredienst en adviseur heb ik diverse synoden en synodecommissies van dichtbij meegemaakt en ondervonden dat het domweg niet klopt dat synoden zich volgzzaam uitleveren aan deputaten/deskundigen, zoals Van der Schee wil doen geloven. Men leze de Acta maar om vast te stellen dat de synoden onafhankelijk van deskundigen een oordeel vormen, en op basale punten niet zelden volstrekt tegengesteld aan de voorstellen van deputaten beslissen.

2. Verwijten

Dan over de verwijten dat deskundigen niet inhaken op wereldwijde discussies en een kennisgebrek hebben van de liturgische werkelijkheid. Voor die punten wordt als 'bewijs' aangedragen dat deskundigen in onze kring de grote *'internationale liturgische ontwikkeling van de zg. 'contemporary worship''* links laten liggen. Dat zou hun eenzijdigheid, hun eenzijdige focus op de hoogkerkelijke, liturgische tradities ('traditional worship') aantonen. In onze kerken worden discussies over liturgie en liturgische muziek *'gekanaliseerd langs suggestieve en stereotype dilemma's van gereformeerde of kerkelijk versus evangelisch.'* En dat terwijl er internationaal een liturgische ontwikkeling zou zijn, de 'contemporary worship', waar we volgens Van der Schee blijkbaar zo bij aan kunnen sluiten om onze problemen in belangrijke mate op te lossen. Als eerste stap daarnaartoe verwelkomt hij het deputatenvoorstel over het opwekkingslied met enthousiasme.

Wat hij niet vertelt, is dat die hele contemporary worship-movement internationaal even heftig bestreden als gepropageerd wordt. En hij vertelt evenmin dat de discussies en argumenten, die daar over en weer gebruikt worden, ongeveer dezelfde zijn als bij ons.

Zijn verwijzing naar het werk van het Calvin Institute of Christian Worship is in dit verband wat misleidend. Want daar wordt de christelijke eredienst in een veel bredere context bestudeerd en is het uitgangspunt niet de vraag hoe passen we de eredienst zoveel mogelijk aan bij de populaire cultuur om zo te voldoen aan het 'verstaaanbaar en aansprekend zijn'. Het werk gaat daar om vernieuwing van de eredienst door een grondige bezinning, zowel vanuit theologische als niet-theologische disciplines, en om praktische neerslag van die bezinning. Het klopt niet dat men daar allang verheven zou zijn boven *'allerlei geroep over thematische eenzijdigheid, taalkundige inferieure kwaliteit en muzikaal simplisme'*,² zoals Van der Schee betoogt: er is daar juist volop aandacht voor theologische, talige en muzikale (licht en klassiek) kwaliteit, voor bijbelse noties over de eredienst en haar muziek. En dan gaat het om diverse noties die binnen onze kring al vanaf de jaren vijftig in toenemende mate aandacht hebben gehad.

Wie het boek *Discerning the Spirits* leest, dat Van der Schee aanbeveelt, kan veel ontdekken dat in publicaties binnen het protestantisme in ons land ook al aan de orde is gesteld. Om binnen eigen kring te blijven, wijs ik bijvoorbeeld op het rapport van studiedeputaten Eredienst uit 1995. Daar is op pagina 76 nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het gegeven dat een verantwoorde visie op liturgie vandaag niet alleen studie van de Schrift en historie vergt, maar ook studie van culturele aspecten (exact gelijk aan de doelstelling van het Calvin Institute). In mijn publicaties heb ik eveneens bij herhaling gesteld dat bezinning op de liturgie vanuit deze invalshoeken noodzakelijk is.

sindsdien ligt de hele bezinning op dit onderwerp binnen onze kerken volledig stil

Dus waar heeft Van der Schee het over als hij schrijft dat deskundigen zich eenzijdig oriënteren op de oude kerk en de hoogkerkelijke liturgische tradities? Bedoelt hij misschien toch niet de synode van Amersfoort 2005? Want op die synodetafel lag een hoofdstuk van deputaten Eredienst en Kerkmuziek over 'liturgie en cultuur', waarin waardevolle aanzetten stonden om liturgische vraagstukken in een bredere culturele context verder te doordenken. Maar de synode wist vast te stellen dat deze studie dan wel oriëntatiepunten opgeleverd had *'die nuttig zijn om te overwegen. Ze zijn echter niet van zodanige aard dat ze tot het uitgangspunt moeten worden verheven voor toekomstig beleid ten aanzien van liturgie en kerkmuziek.'* Sindsdien ligt de hele bezinning op dit onderwerp binnen onze kerken volledig stil, terwijl in de kerken van alles en nog wat gebeurt dat zeer gediend zou zijn met visievorming hierover. Zo is het belangrijk dat nagedacht wordt over de vraag of zaken als drama in de liturgie een plek zouden kunnen krijgen. Zo ja, op welke wijze, zo nee: waarom niet? En ik vind nog dringender dat we ons bezinnen op de vraag hoe we op een verantwoorde wijze liturgisch moeten omgaan met de toenemende pluriformiteit in onze kerken (bijv. door onderscheid te maken tussen type diensten³). Anderen hebben met mij dergelijk zaken al vaker geroepen en het doet bepaald onprettig aan dat - nu de kerken bezinning op dit soort vraagstukken niet oppakken - je daarvoor de schuld krijgt en je ook nog eens als een van de twee hoofdschuldigen verantwoordelijk wordt gesteld voor de huidige liturgische stand van zaken, zover die al getypeerd kan worden als 'crisis'.

3. Kritiek

Van der Schee's kritiek dat deskundigen mono-maan focussen op de oude kerk en hoogkerkelijke tradities is dus gewoon flauwekul. Ook omdat hij het meest relevante aspect van de gere-

formeerde bezinning geheel ongenoemd laat. Want als er de afgelopen decennia ergens op gefocust is, dan is dat wel op de Schrift, waarbij ook gekeken werd hoe de kerk in het verleden - onder de leiding van de Geest - het verstaan van de Schriften liturgisch vormgegeven heeft. Ik hoef hier hopelijk niet te verdedigen dat deze primaire focus op de Schrift eigen is en behoort te zijn aan een *gereformeerde* (liturgische) bezinning.

Ik betreur dat Van der Schee in zijn weergave van activiteiten van deskundigen dit wezenlijke aspect verzwijgt. Jammer dat hij het op dit punt zelf niet verder brengt dan bijvoorbeeld de opmerking dat *'allerlei oudtestamentische bepalingen (een gebod van David en zo) zonder enige nieuwtestamentische ondersteuning worden ingezet om bepaalde kwaliteitseisen te onderbouwen.'* Gezien Van der Schee's pleidooi voor een 'echt gesprek' had ik verwacht dat hij voldaan zou hebben aan de eerste voorwaarde daarvoor, namelijk: nota nemen van argumenten die naar voren zijn gebracht. Want de ondersteuning waarom het gebod van David ook in het nieuwe verbond betekenis blijft houden ten aanzien van kwaliteit van de liturgische muziek (of het nu om de klassieke of de lichte muziek gaat!)*, is bij herhaling uitvoerig verdedigd in rapporten, boeken en artikelen. Verder maakt Van der Schee een merkwaardige tegenstelling wanneer hij schrijft dat het 'uitbundig bezingen van God' waarover het *Nieuwe Testament* zich bepaald niet karig uitlaat, weggedrukt wordt door allerlei *oudtestamentische* bepalingen. Want het Oude Testament roept nog veel vaker op tot het uitbundig bezingen van God, maar het bevat daarnaast ook bepalingen om voortgang en kwaliteit van Gods lof te garanderen. Dit gegeven maakt duidelijk dat de tegenstelling die Van der Schee maakt, niet verdedigbaar is.

4. Bezinnen en noodzaak

Kortom, wanneer broeder Van der Schee wil betogen dat binnen ons bezinningsproces meer aandacht zou moeten komen voor liturgisch-antropologische aspecten en vraagstukken, dan had hij mij en anderen die hij nu bekritiseert, jaren geleden al aan zijn zijde kunnen aantreffen. Dat gezegd hebbende, wijs ik meteen toch ook op een reëel gevaar. Wie op de hoogte is van hoe de liturgiek momenteel doorgaans beoefend wordt, zal be-amen dat zij heel erg sterk antropologisch gericht is, waarbij aandacht voor het theologisch, normatief doordenken van de eredienst in hoge mate *not done* is. Je krijgt dan immers onherroepelijk met waarheidsvraagstukken te maken en dat is in een postmoderne tijd natuurlijk ondenkbaar. Liturgie wordt eenzijdig benaderd vanuit de hedendaagse culturele en maatschappelijke pluriformiteit en vanuit rituele zingevingsbehoeften van de mens. Het concrete beleid wordt primair bepaald door een soort marktwerking van vraag en aanbod.

Waarom noem ik dit? Wel, mede omdat de primaire invalshoek van Van der Schee welbeschouwd ook een antropologische is. Bij herhaling blijkt uit zijn betoog dat hij zich wat liturgie en liturgische muziek betreft, primair wil laten leiden door de belevingswereld, de behoeften, wensen en eisen die volgens hem bij kerkgangers breed zouden bestaan. En helaas gebeurt dit - zo laat zijn verhaal zien - ten koste van (waardering voor) bijbels-theologische en historisch-dogmatische doordenking van de eredienst. Volgens hem is het nu eenmaal zo dat de meeste mensen een dienst alleen beoordelen op de vraag of ze er persoonlijk door aangesproken worden. Daar moet je op inspelen, aldus Van der Schee en hij prijst daarom de 'contemporary worship' aan, omdat dit type kerkdienst kan voorkomen dat 'mensen met de voeten gaan stemmen' en hun heil elders gaan zoeken.

Hij schrijft: *'Het grote motief achter 'contemporary worship' is dat van de (missionaire) relevantie van de erediensten: verstaanbaar en aansprekend zijn.'* Dat klopt, maar juist ook bij dit grote motief worden wereldwijd en interconfessioneel (bijv. ook vanuit sommige baptistische groeperingen) forse fundamentele kanttekeningen geplaatst. Samengevat behelst die kritiek vooral dat de 'contemporary worship' eenzijdig uitgaat van de mens en zijn behoeften, waarbij schriftuurlijke noties en bijbelse gegevens als minder relevant of zelfs voor en in de praktijk irrelevant blijken te zijn. De basisgedachte bij de 'contemporary worship' dat kerkdiensten missionair gericht moeten zijn, is doorgaans onder ons een axioma maar er zijn vraagtekens bij te plaatsen.⁵

Maar misschien vindt Van der Schee dergelijke discussies allemaal niet terzakedoende en symptomatisch voor de eenzijdige, hoogkerkelijke liturgiebenadering, waar kerkgangers nu eenmaal - letterlijk en figuurlijk - geen boodschap aan zouden hebben. Want hij pleit ervoor vooral beter te kijken naar 'de huidige liturgische praktijk', die deskundigen helaas onvoldoende zouden kennen. En uit zijn verhaal is af te leiden dat hij dan de praktijk (liturgische werkelijkheid) bedoelt in die kerken waar men landelijke afspraken mag negeren en waar men de diensten gewoon - zover als men wil - aanpast aan de populaire cultuur. Het komt mij voor dat we het dan dus *niet* hebben over de kerken en kerkgangers die binnen de bestaande gereformeerde liturgische praktijk de kerkdienst toch echt vaak als een viering en een feest ervaren, die daar persoonlijk geraakt worden door een preek, een lied, een gebed of een avondmaalsformulier. Hebben deze kerkgangers dus niet in de gaten dat - zoals Van der Schee beweert - onze eredienst niet is wat een echte eredienst wil zijn: *'een feest van de kerk met haar God in Christus door zijn Geest'*? Of zou het misschien zo zijn dat wat Van der Schee, zijn Tituskapel en soortgelijke gemeenten als 'feest' ervaren en betitelen,

elders juist ervaren wordt als een existentiële aanslag op de feestvreugde en op het gereformeerde karakter van de dienst? Ik bedoel: Van der Schee presenteert zijn analyse als algemeen geldend voor ons kerkverband. Maar wie een dergelijke algemeenheid claimt, heeft m.i. geen oog voor de werkelijkheid van ons kerkverband dat in diverse opzichten een modaliteitenkerk aan het worden is, zoals dat tot uiting komt in tegengestelde wensen en verlangens met betrekking tot de eredienst.

Nog afgezien van allerlei inhoudelijke vraagstukken, vraag ik me af of ons kerkverband wel een pluriforme liturgische praktijk wil en of binnen het kerkverband ruime vraag is naar 'contemporary worship'. Hierboven wees ik een paar keer op ontwikkelingen en bezinningsvraagstukken die deskundigen voorstelden maar door synoden getorpedeerd werden. Hier wees ik niet alleen op om aan te geven dat deskundigen ten onrecht dingen in de schoenen geschoven wordt door mijn opponent, maar ook om te laten zien dat je op basis van deze synodebesluiten kunt afvragen of ons kerkverband grosso modo wel zit te springen om zaken waar Van der Schee voor pleit.

5. Liturgisch vraagstuk

Ik betreur dat hij op diverse plekken een onjuist beeld geeft van mijn opvattingen en intussen zelfs geen begin maakt met het serieus ingaan op mijn argumenten. Naast eerdergenoemde voorbeelden noem ik zijn suggestie als zou ik lichte muziekstijlen (waaronder opwekkingsliederen) per definitie uit de gereformeerde kerkdienst willen weren omdat ze evangelisch zijn. Tja, de wereld wordt door dergelijke zwartwit-tekeningen aantrekkelijk overzichtelijk, maar intussen klopt het beeld eenvoudigweg niet. Lees mijn recensie en andere publicaties er maar op na. Ik heb geen behoefte alles te gaan herhalen om recht te zetten wat Van der Schee kromtrekt om zijn betoog overtuigingskracht te geven.

Ik volsta met het samenvattend herhalen van wat mijn visie wel is. Wanneer je als kerken lichte muziekgenres wilt integreren in je liturgische praktijk, kun je niet volstaan met het vrijgeven van opwekkingsliedjes of de bundel *Opwekking*, maar moet je de hele liturgische context beschouwen. Over het algemeen geldt dat ander liedrepertoire een ander type dienst veronderstelt en vice versa. Het vraagstuk van het opwekkingsrepertoire moet je daarom in dat van een bredere samenhang beantwoorden. En het resultaat van die bezinning zou inderdaad kunnen zijn dat je uiteenlopende typen diensten krijgt, waaronder misschien zelfs 'contemporary worship'-diensten zoals Van der Schee ze wil hebben. Dat bedoelde ik met mijn opmerking dat het vraagstuk van het opwekkingslied in hoge mate niet een muzikaal maar een 'liturgisch vraagstuk' is. Eigenlijk stelt Van der Schee hetzelfde, want ook hij plaatst de hele lieddiscussie in een bredere, liturgische en

kerkelijke context. Hij schrijft dat de discussie eigenlijk niet alleen gaat over liederen uit *Opwekkingsliederen* en *Psalmen voor Nu*, maar dat het de hele dienst raakt. Nou, dat was dus precies mijn punt. Deputaten willen alle opwekkingsliederen vrijgeven, zonder dit voorstel ingebed te hebben in een bredere liturgische context die er toch onlosmakelijk mee verbonden is en zou moeten zijn. En ook zonder zich te confronteren met relevante aspecten, kritiekpunten en vraagstukken die door verschillende scribenten binnen en buiten onze kring naar voren zijn gebracht. En als Van der Schee al gelijk zou hebben dat de bundel *Opwekking* een verzamelbundel is van liederen uit verschillende tradities, dan nog is dat geen reden om die hele bundel dus maar vrij te geven en het genre opwekkingslied anders te behandelen dan andere liedsoorten. Dat was - naast een fiks aantal praktische bezwaren - mijn punt. En als de kerken het anders willen (bijv. zoals Van der Schee het voorstelt: helemaal geen bundel meer), verander dan de afspraken, maar zorg op basis van een goede bezinning voor een consistent doorzicht en verantwoord beleid, waarin liedgenre niet met twee maten gemeten wordt. Enfin, ik val in herhaling...

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

noten:

1. Dat de gereformeerde orden allemaal dezelfde boodschap bezitten, namelijk dat de ontmoeting met God altijd de *structuur* van ellende, verlossing en dankbaarheid moet hebben, is nieuw voor mij en m.i. ook nogal aanvechtbaar.
2. Wanneer Van der Schee erop wijst dat ons kerkboek ook nog wel een screening kan gebruiken als het gaat om talig of muzikaal ondermaatse gezangen, dan heeft hij volkomen gelijk. Ik heb dat ook nooit ontkend, integendeel zelfs. Maar hij wil toch niet de stelling verdedigen dat je vanwege slechte elementen in je eigen kerkboek, geen kritiek meer mag hebben op liederen die er (nog) niet in staan?
3. Als deputaat Eredienst had ik in het rapport aan de GS Zuidhorn 2001 (pag. 70) expliciet gewezen op mogelijkheid om te kijken of we naar een praktijk toe moeten met verschillende typen diensten, maar de kerken (synoden) wilden het zelf niet. Sterker, tijdens de bespreking werden deputaten zachtzinnig gecorrigeerd omdat ze niet uit zichzelf zaken op de agenda van de kerken mochten plaatsen.
4. Het is gewoon niet waar dat deskundigen bij 'kwaliteit' alleen gericht zijn op de klassieke liedtradities, zoals Van der Schee stelt. In mijn artikel bracht ik als bezwaar naar voren dat het deputatenvoorstel totaal geen rekening houdt met het gegeven dat op plaatselijk niveau op diverse fronten onvoldoende deskundigheid aanwezig is, ook voor wat betreft de kwaliteit van religieuze lichte muziek. Op dit punt hebben deskundigen toch echt meer realiteitszin en meer oog voor de huidige praktijk dan hij.
5. Zie bijv. David de Jong, 'Schuilplaats in de wildernis', *EREdienst* (december 2004, februari 2005).

Zwolse zaken (3)

Indrukken van een synodelid

Volgens onderlinge afspraak werd vrijdag 11 april voor het grootste deel besteed aan een soort van algemene beschouwingen. Daarover straks iets meer.

W. Tiekstra ■

Wat wel grappig was, was dat bij de inleiding van het onderwerp er geen presentatie op de beamer wilde verschijnen. Meerdere mensen bogen zich over het probleem. Tot er iemand - het was een predikant - zag dat een snoertje niet was aangesloten. Toen was het probleem snel verholpen. Een enkele ontbrekende verbinding legde het synodewerk stil.

Daaruit blijkt hoe belangrijk verbindingen zijn. Voor mij een bevestiging van wat ik als legerpredikant bij de verbindingdienst leerde. Zonder goede verbindingen valt een oorlog niet te winnen. Gaat het op de Generale Synode dan om het winnen van een oorlog? Als je het goed beschouwt wel. Maar in een geestelijke strijd. Vergelijk Efeziërs 6. Niet voor niets kwam die dag ook de zinsede 'de satan spint er garen bij' voorbij.

Gedeelde liefde

Nu even kort over de algemene beschouwingen. We namen ons uitgangspunt in een artikel van dr. A.L.Th. de Bruijne in de *Reformatie* van 15 maart 2008. Wat er allemaal bij besproken werd kan ik niet melden, omdat de vergadering hiervoor in besloten zitting vergaderde. Nu konden de afgevaardigden zich vrij uiten. Na opheffing van de beslotenheid sprak de preses ongeveer de volgende woorden aan het adres van publiek en pers.

Wij zijn samen 'de hei' op geweest in dit kerkgebouw. Los van diverse rapporten, voorstellen en verzoeken, hebben wij ons bezonnen op de vraag: Wat is onze roeping als kerken anno 2008? Hoe gaan we daarmee om en wat betekent dat voor de Generale Synode? We deden dat onder het thema 'Gedeelde liefde'. We hebben elkaar ook wat beter leren kennen in onze diepste intenties. Het was een goede gedachtewisseling.

Als synodeverslaggever geef ik een klein beetje commentaar. Dat in het kader van de verbindingen. Voor ons was duidelijk dat we met elkaar, met de kerken en met de kerkleden verbonden zijn in christelijke liefde. De reden daarvan ligt in de liefde van Christus die naar ons uitgaat. Het is die liefde van Christus die ons, ook in ons werk op de synode, dringt. Wij willen ons graag dienstbaar opstellen aan de kerken die ons de opdracht tot dit werk gaven. In verbondenheid met elkaar kunnen we in de kracht van Christus' Geest de duivel weerstaan.

Relatie kerk en overheid

's Avonds werd het rapport van de deputaten voor de relatie - zeg maar de verbinding - tussen kerk en overheid besproken. De preses leidde het onderwerp in door erop te wijzen, dat wij in ons land een geweldige vrijheid hebben om als christenen in de maatschappij onze plaats in te nemen. We krijgen de ruimte voor christelijk onderwijs en voor christelijke politiek. Er is een christelijke pers. Maar laten we het als kerken niet teveel aan christelijke organisaties over? Hoe zijn wij als kerken op de samenleving betrokken?

Vervolgens kreeg het oude 'gezicht van de kerken', ds. P. Niemeijer, titulair voorzitter van het deputaatschap, het woord. Ter inleiding op de bespreking gaf hij enige informatie over zaken, die deputaten belangrijk vinden om als synode te bespreken, omdat er opnieuw besluiten over genomen moeten worden. Ook hij wees op de betrokkenheid van de kerken op de maatschappij. Hij herinnerde aan een drietal avonden voor kerken over het onderwerp 'Zichtbaar en Relevant'. Een ander belangrijk punt is de mogelijkheid om te komen tot een predikant in het justitiepastoraat. Er is de opdracht van de Heer Christus om hen die in de gevangenis zitten te bezoeken (Matteüs 25). Helaas moet worden geconstateerd, dat een werving onder onze predikanten tot nu toe niet heeft geleid tot een benoeming. De synode ondersteunde het deputaatschap met kracht om er toch naar te blijven streven.

In de besluitvorming werd de huidige preses, conform de bestaande regeling, benoemd tot nieuw 'gezicht van de kerken'. Ds. De Snoo zal zich als titulair voorzitter van het deputaatschap namens onze kerken mogen mengen in het publieke debat. In de praktijk zal hij zich daarin laten bijstaan door andere leden van onze kerken. In de praktijk is gebleken, dat men deze figuur weet te vinden. Laat echter wel duidelijk zijn, dat het gaat om het gezicht van de kerken naar buiten toe.

Verbonden

Zaterdagmorgen was indrukwekkend. De deputaten Integratie Mensen met Beperkingen (Depin) en de deputaten Doven en Slechthorenden presenteerden hun rapporten. We waren diep geraakt door de inspanningen die beide deputaatschappen hadden verricht, om zorg aan deze broeders en zusters te geven. Dat gebeurt vanuit de visie 'inclusieve gemeente'. In het kort gaat het erom dat ook de leden met beperkingen voluit tot de gemeente beho-

ren. Naar 1 Korintiërs 12 zijn het leden van het lichaam van Christus, die meer eervol behandeld worden. Je kunt je zelfs afvragen bij wie de meeste beperkingen te vinden zijn als het gaat om het levend lid van Christus' gemeente zijn. Bij de gehandicapten of bij de niet-gehandicapten. In elk geval zijn wij in Christus met elkaar verbonden en aan elkaar gegeven. We hebben elkaar nodig. Eén van de afgevaardigden introduceerde het begrip 'inclusief-plus'. Inclusief als uitgangspunt. Met extra aandacht wanneer dat nodig is. Helemaal speciaal werd de zitting toen we onder leiding van doventolk zr. Maria Groen, met behulp van het lettergrepsysteem en met gebaren, 'Dankt, dankt nu allen God, met hart en mond en handen!' zongen. In vervolg daarop werd vanuit een gemeente naar voren gebracht, dat het mooi zou zijn wanneer de gemeente in de middagdienst ondersteund door gebaren het geloof ging belijden. Doven en slechthorenden zouden zich dan nog veel meer met de horenden verbonden voelen. De dovenpredikant ds. Tj. van Dijk hield een enthousiast verhaal over zijn werk. Mooi was te vernemen, dat het gebaar voor dominee het gebaar van zegenen is. De vergadering wenste dat het werk van deze predikant en van de deputaten tot zegen mag zijn.

Voor de deputaten Depin was het de zwanenzang. In opdracht van de synode van Amersfoort-Centrum 2005 hebben zij het deputaatschap afgebouwd. Het werk moet doorgaan. Dat vond de synode ook. Eigenlijk, zeiden deputaten, is het werk nog maar pas begonnen. Maar een goede coördinatie en aansturing door een professional, verbonden aan het Steunpunt Gemeente Opbouw, is echt nodig. Omdat dat nog niet helemaal duidelijk lag werd de besluitvorming hierover nog aangehouden.

Intussen gaat het werk in de gemeenten door. Met aangepaste diensten of diensten met aanpassingen. Voor tal van gelovigen, al dan niet met beperkingen, een feest. Speciale bijbelstudiegroepen. Ontwikkeling van catechese en studiemateriaal. Enthousiaste vrijwilligers zetten zich daarvoor in. Ik zou zeggen: jammer dat u er niet bij was. Was u dat wel geweest, dan had u meegemaakt hoe de preses de commissie Fryslân in gebaren de les las. Zij had namelijk geopperd, dat hij de vergadering in gebarentaal zou leiden. Hoe durven de Friezen! Hebben ze aan eigen taal nog niet genoeg?

Verbinding

De middag was van een heel ander karakter. De deputaten Generaal Synodale Publicaties waren aanwezig. In het kader van de behandeling van hun rapport werd er gecommuniceerd over communicatie. Hoe communiceert de Generale Synode intern en extern? Een regeling daarvoor werd als handreiking aan deputaten Voorbereiding en aan deputaten Publicaties aanvaard. Tegelijk werd voor de synode zr. Maaike Oosten voor een aantal uren per week benoemd als communicatie-adviseur. Zij is dat al van het deputaatschap Publicaties. De achtergrond hiervan is de behoefte besluiten van de synode bekend te maken aan de kerken en haar leden. Zodat de Generale Synode geen ver-van-mijn-bed-show blijft. De suggestie werd gedaan er dan maar een in-de-kerk-show van te maken, door een presentatie over het werk van de synode in de kerken, voor of na de dienst, via de steeds wijder verbreide beamers te vertonen. Deputaten vonden dat wel

een goed idee. Mogelijk ziet u binnenkort daarvan de resultaten. Hopelijk wordt dan de verbinding kerkleden en synode weer gevoeld. Tenslotte is de synode namens u en voor u aan het werk. Gewezen werd daarbij ook op de informatieve folder 'Werk in de kerk'. Een goed voorbeeld van aansprekende communicatie naar de kerkleden toe.

Er was belangrijk nieuws te melden. Uitgeverij Jongbloed werkt momenteel aan een dubbel-cd met daarop een beamer-programma waarmee *legaal* de teksten van het Gereformeerd Kerkboek en het Liedboek voor de Kerken kunnen worden geprojecteerd. De bedoeling is dat die uitgave in september a.s. beschikbaar is. Dat dit goed nieuws is, kan duidelijk zijn. Tot op heden is het projecteren van Liedboek Gezangen namelijk verboden!

Eervolle vermelding

Op verzoek van een synodelid wil ik met genoeg melding maken van de bijzondere zorg die zusters en broeders van de gemeente in Zwolle-Zuid voor ons als synodelleden hebben. Niet alleen is er telkens wat bij de koffie, koek, cake en/of gebak. Ook is er telkens een keur aan geurige en smakelijke soepen. Ziet u hen ook zwoegen in de keuken boven de pannen? Daarnaast zijn er nog heel wat vrijwilligers die de koster van de Koningskerk helpen bij zijn nu extra drukke taak. Je ziet het plezier erin aan hen af. Nee, we hebben niets te klagen, alleen maar te prijzen. Bij dezen doe ik dat publiek. Ook dit zorgt voor een band tussen synode en kerkleden.

Wiebe Tiekstra

LPB uitzendingen via bestaande kerktelefoon

Steeds meer kerken gebruiken een kerktelefoonsysteem via internet. De gebruikers van deze systemen zijn voor een groot deel ook doelgroep van de LPB.

Wij willen deze mensen graag met onze opnamen bereiken. Daarom gaan we elke week een CD van de LPB via bestaande kerktelefoonsystemen aanbieden aan deze luisteraars.

Deze uitzendingen zijn daarnaast ook voor iedereen te beluisteren via **www.luisterpost.nl**. Daar vindt u ook het programma voor de komende weken.

Heeft u vragen? Neem dan gerust contact met ons op.

Postbus 499, 8000 AL Zwolle
038 - 42 70 448, lpb@gbouw.nl
Giro 1250509

Voor elkaar!

luisterpost | bralelectah

MOOIE RAMEN

vertrouwd verzekerd

Je hebt met specialisten te maken.
Dat merk je in alles.

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator
'Achtergronden'

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator 'Meditatief',
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven'
en 'Wandelen met God',
Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator
'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en
onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst',
Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen
naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk
en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek
'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient
1 maand voor aanvang van het nieuwe
abonnementsjaar schriftelijk of per
e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
rom verkrijgbaar bij de Chr.
Blindenbibliotheek voor blinden
en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191